

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 32, Aralık 2018, s. 479-508

Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Elif YÜCEL

Beykent Üniversitesi Uluslararası Ticaret Bölümü, elifyucel@beykent.edu.tr

FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI İHLALİ ALTINDA ÇİN'İN ENDÜSTRİ POLİTİKALARI VE ABD İLE TİCARET İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Özet

Fikri Mülkiyet Hakları (FMH), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'nda (TRIPS) "kişilerin düşüncelerinin ürünleri üzerine, sahibine belirli bir zaman süresince münhasıran verilen kullanma hakları" şeklinde tanımlanmıştır. İktisadi açıdan FMH, teknoloji transferi ile birlikte düşünüldüğünde, özellikle Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) için dış ticarete önemli yere sahiptir. Bu bağlamda fikri mülkiyetin nasıl korunacağı uluslararası ticari anlaşmaların ögesi haline gelmiştir. ABD-Çin ticaret ilişkileri kapsamında da FMH konusu gündeme gelmiştir. ABD'de 1974 yılında çıkarılan Ticaret Kanunu'nun 301. maddesi, devlet başkanına, ülkenin sanayi kuruluşlarını diğer ülkelerin "adil olmayan" ticari uygulamalarından korumak için söz konusu ülkelere tek taraflı vergi uygulama ve ticari kısıtlamalar getirme yetkisi vermektedir. ABD buna dayanarak 2017 yılında Çin'in Amerikan fikri mülkiyet haklarını ihlal ettiği iddiası ile dava açmış ve davanın sonuç raporuna dayanarak Trump yönetimi, ABD-Çin ticaret hacminin yaklaşık %10'una denk gelen bir karar ile binden fazla ürüne ve yarı mamule kısıtlamalar getirmiştir. Çin, ABD'nin başlattığı fikri mülkiyet hakları soruşturmasından şiddetli hoşnutsuzluk duyduğunu bildirmiş, ABD'yi ticari korumacılık yapmak ve mevcut uluslararası ticaret sistemini yıkmakla suçlamıştır. Bu tartışmalar ekseninde, çalışmanın konusunu Çin'in fikri mülkiyet hakları ihlalinin endüstriyel gelişmesindeki rolü ve ABD ile olan ticaret ilişkilerinin geleceği oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: ABD-Çin Ticareti, Fikri Mülkiyet Hakları, Uluslararası Politik İktisat

CHINA'S INDUSTRIAL POLICY UNDER INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS INFRINGEMENT AND THE EFFECTS ON TRADE RELATIONS WITH US

Abstract

Intellectual Property Rights (IPR) are defined by the World Trade Organization (WTO) and the agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) as "the exclusive rights to use the products of the people considered for a specified period of time exclusively." When considered together with technology transfer, economic IPR have an important place in foreign trade, especially for Emerging Countries. In this context, how to preserve intellectual property has become a source of international trade agreements. Within the US-China trade relations, the issue of IPR has come to the fore. Article 301 of the Commercial Code, issued in 1974 in the United States, gives the president the power to impose unilateral taxation and commercial restrictions on the country's industrial enterprises in order to protect them from "unfair" commercial practices of other countries. Based on this, the US filed a lawsuit in 2017 claiming that China violated American IPR, and based on the conclusion report, Trump administration brought restrictions on more than a thousand products and semi-products which is equivalent to about 10% of US-China trade volume. China has reported a deep dissatisfaction with the intellectual property investigation initiated by the US, accusing the United States of doing commercial protectionism and destroying the current international trade system. Under these discussions, the issue of this paper is the role of China's infringement of intellectual property rights on its industrial development and the future of trade relations with the United States.

Key Words: USA-China Trade, Intellectual Property Rights, International Political Economics

1. "Fikrî Mülkiyet Hakları" Kavramı

Fikri Mülkiyet Hakları (FMH) son yıllarda uluslararası ekonomik ilişkilerin temel bir müzakere konusu haline gelmiştir. Günümüzde bilgi, klasik üretim faktörleri olarak adlandırılan sermaye, emek, toprak (hammadde) ve girişimcilik gibi kavramlarla birlikte, ekonomik gelişmenin temel koşullarından birisi olarak tanımlanmaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte tarım toplumundan sanayi toplumuna geçilmiş; küreselleşme ile de sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçilmiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte iletişim ve bilgi teknolojileri çok hızlı gelişmiş ve beraberinde 'bilgi ekonomisi' kavramını oluşturmuştur. Küreselleşme olgusuyla paralel hareket eden bilgi, toplumların iş yapış biçimini değiştirerek bilgiyi ve inovasyonu en değerli meta haline getirmiştir. Nitelik odaklı olan bilgi toplumunda önemli olan değişime uyumdur ve bunun için de sürekli inovasyon gereklidir. Üretimde yüksek verim elde etmeyi hedefleyen ve teknoloji patentli üretim yapan bilgi toplumunda işleri tanımlamaktan çok anlamak önemli ve değerlidir. Dolayısıyla, bilgiye ulaşmak ve bilginin mülkiyeti oldukça önemli hâle gelmiştir.

Fikrî mülkiyet kavramı ekonomi literatüründe, ekonomik aktörlerin tasarrufunda bulunan gayrimaddi değerleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu gayrimaddi değerler, hem bir takım fikrî ürünleri hem de işaretleri kapsamaktadır. Fikrî ürünlerin bir kısmında

kültürel, sanatsal yön ağırlıktayken bazılarında ise teknolojik yönün ağır bastığı görülür. Romanlar, filmler, bilgisayar oyunları, müzik albümleri ilk gruba, buluşlar ise ikinci gruba örnek verilebilir. İnovasyon, bilimsel keşiflerin ticari buluşlara dönüştürülmesi sürecini ifade eder. Bu bağlamda inovasyon, fikrî mülkiyet kapsamındaki fikrî ürünlerden teknolojik yönün ağır bastığı ürünlerin geliştirilmesine odaklanan faaliyeti nitelemektedir. Ayırteci ad ve işaretlerin tipik örneği ise markalardır. Bu gruba coğrafi işaretler, internet alan adları, ticaret unvanları ve işletme adları eklenebilir (Odman Boztosun, 2007).

Fikri mülkiyet, bir kişiye veya kuruluşa ait olan bir fikir ürünüdür. FMH koruma sistemi, bir inovasyonun bunu üreten ya da yaratan kişiye ait olduğunu garantilemenin yanı sıra, bunu “sahiplenmeye” ve sonuçta bundan ticari olarak yararlanmaya da olanak sağlar. Fikri mülkiyet sistemi toplumun tamamına yarar sağlayacak şekilde tasarlanmış olup, hem yaratıcının hem de kullanıcının gereksinimlerine yanıt verecek hassas bir denge gözetir. FMH genellikle, yaratıcının ürününden belli bir süre için ticari olarak yararlanmasına olanak tanır (TÜSİAD, 2006).

Küreselleşme sonucunda genişleyen ticaret hacmi, bunun getirdiği dünya çapında rekabet ve üretim sürecinin değişen özellikleri, emek yerine, bilgi, yaratıcılık, araştırma-geliştirme (AR-GE) ve yüksek teknolojiye eskisinden daha büyük bir önem kazandırmaktadır. Aynı gelişmeler, fikri mülkiyet kapsamındaki ürünlere, hak sahibi olmayanlarca ulaşılmasını ve bunların kullanımını ya da kopyalanmasını da kolaylaştırmış ve bunlarla bağlantılı ticari kazanç ve çıkarların da miktarı büyümüştür (Yücekal, 2003). Bu bağlamda FMH, bilgi toplumu politikalarının temel başlıklarından biridir.

Bilgi ekonomisinin temelinde, yaratıcı fikirlerin bir sonucu olan teknoloji yoğun ürünler ve AR-GE yatırımları bulunmaktadır. Bir ülkenin yeni teknoloji üretme yeteneğini ifade eden AR-GE yatırımları, teknolojik yenilik sürecinde bilgi birikimi yaratmanın da önemli unsurudur. AR-GE yatırımları teknolojik yenilik için girdi niteliğinde iken FMH sistemi ise teknolojik yenilik faaliyetlerinin çıktısı ya da sonucudur. Bu nedenle, AR-GE yatırımları ile FMH koruması arasında pozitif ve güçlü bir ilişki vardır. Küreselleşme süreciyle beraber gelişmiş ülkeler, hem dış pazarlarda rekabet avantajı yakalamak hem de bilgi ekonomisinin temel ürünleri olan yüksek teknolojili ürünler üretmek için GSYİH içindeki AR-GE paylarını yüksek tutma eğilimindedirler ve bunun için de yeni teknolojilerin yaratılmasında ülkelerin AR-GE yatırımlarına ayırdıkları pay önemli bir göstergedir. Dolayısıyla FMH sisteminin güçlendirilmesinde AR-GE yatırımları önemli bir etkidir. FMH günümüz küresel piyasalarında ekonomik büyümenin itici gücü olarak kabul edilmektedir. Bir ülkedeki FMH korumasına verilen önem, o ülkenin ekonomik gelişmişlik seviyesini ifade eder ve FMH koruması, ülkelerin hukuki altyapılarına bağlıdır. Bu konuda hukuki alt yapısı güçlü olan ülkeler ekonomik olarak daha hızlı büyüme eğilimindedirler (Parlak yıldız ve Güvel, 2015). Kısacası, bilgi ekonomisinde yaratıcı fikirleri koruyarak teknolojik ilerleme sağlamanın temelinde FMH'ye verilen önem yatmaktadır. Uluslararası ticarete de FMH'nin önemi sürekli artmaktadır. Güçlü bir FMH sistemine sahip olan ülkelerin daha fazla doğrudan yabancı sermaye yatırımı (DYY) çekmesi ve böylece yabancı firmaların teknolojilerini o ülkeye getirmesi beklenmektedir.

FMH korumasının ve bunun yarattığı tekel hakkının, ülkeler arasındaki teknoloji transferine ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına etkileri literatürde sıkça ele alınan konulardır. Tablo 1, bu alanda yapılmış çalışmaların kısa bir özetini sunmaktadır.

Tablo 1: Fikri Mülkiyet Hakları ile İlgili Çalışmalardan Bazıları

Yazar(lar)	Yıl	Çalışmanın Konusu ve Sonuçları
Gilbert ve Newbery	1982	<ul style="list-style-type: none">•İnovasyon gerçekleştiren firmaların inovasyonlarını patentleyerek FMH koruması sağlamaları durumunda monopol gücü oluşturdukları ve bu davranış sonucunda patenti alınmış bir yeniliğin başkaları tarafından kullanılmadığı ve böylece 'yeniliklerin işlevsiz kalması' kavramının oluştuğu ifade edilmiştir.•Sonuç olarak, FMH koruması şeklinde belirtilen yeniliklerin patentlenmesi kavramının hem monopol gücünü artırıcı etki yaratarak piyasaya yeni girişleri önlediği hem de yeniliklerin etkin kullanılmamasına yol açtığı belirtilmiştir.
Segerstrom vd.	1990	<ul style="list-style-type: none">•AR-GE aktivitesi sonucu oluşan teknolojik değişimin patent süresinin uzunluğundan ve gümrük vergilerinin yüksekliğinden etkilendiği ifade edilmiştir.•Gelişmiş ülke firmaları için patent süresinin uzatılmasının inovasyon ve büyüme oranını azalttığı ve sonuçta korumacı ticaret politikası olarak belirtilen patent süresinin uzunluğunun, inovasyon ve ekonomik büyümeyi yavaşlatan bir etki yaratacağı belirtilmiştir.
Diwan ve Rodrik	1991	<ul style="list-style-type: none">•Ticaret yapan bölgeler arasındaki FMH korunmasının o bölgelerin hem kendi teknolojik tercihlerini oluşturmaları hem de patent politikalarını güçlendirmeleri bakımından anlamlı olduğu vurgulanmaktadır.•Bu durumun dünya refahını, toplam inovasyon miktarını ve kalitesini arttıracığı ve ülkelerin ekonomik büyümelerine katkı sağlayacağı vurgulanmıştır.
Deardorff	1992	<ul style="list-style-type: none">•FMH korumasının AR-GE yatırımlarını uyaran bir güce sahip olmadığı belirtilmektedir.•Yaratıcılık ve patent korumasının refah etkileri incelenmiştir ve FMH korumasının genişletilmesi sonucunda dünyadaki toplam refahın giderek azalacağı savunulmuştur.•Yaratıcı fikirlerin teşviki ve tüketicilerin yeniliklerden faydalanmaları arasında bir denge kurulabilmesi için FMH korumasının sınırlı bir zaman ve sınırlı bir coğrafya çerçevesinde geçerli olması gerektiği savunulmaktadır.
Taylor	1993	<ul style="list-style-type: none">•FMH'nın sıkı bir şekilde korunmasının AR-GE yoğun ürünlerin uluslararası ticaretine nasıl etki ettiğini araştırılmıştır.•Ülkeler arasındaki teknoloji transferinin ekonomik gelişmenin ana kaynağı olduğu vurgulanmakta ve artan FMH korumasının ülkeler arasındaki AR-GE yoğun ürün ticaretini pozitif yönde etkilediği belirtilmektedir.
Mansfield	1995	<ul style="list-style-type: none">•Bir ülkedeki FMH koruması ile yabancı sermaye yatırımları ve AR-GE olanakları arasındaki ilişki incelenmiştir.•Çalışmada incelenen firmalar, yatırım yaptıkları ülkelerdeki FMH korumasına çok fazla önem verdiklerini ve FMH korumasının özellikle teknoloji transferi ve AR-GE için önemli olduğunu vurgulamışlardır.•Bir ülkedeki FMH rejiminin zayıf ya da kuvvetli olmasının o ülkeye yapılan teknoloji transferini ve doğrudan yabancı sermaye miktarını önemli oranda etkilediği sonucuna varılmıştır.
Gould ve Gruben	1996	<ul style="list-style-type: none">•FMH korumasının ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğu ve piyasa yapısı, ekonomik liberalizasyon ve rekabet gücü kavramlarının FMH, inovasyon ve büyüme arasındaki ilişkiyi etkilediği vurgulanmıştır.•FMH'nın güçlü bir şekilde korunduğu ülkelerde yüksek büyüme oranlarına ulaşıldığı gözlenmiştir.•FMH ve inovasyon arasındaki ilişkinin, rekabet gücü düşük olan ve yüksek oranda korunan piyasalarda daha zayıf bir rol oynadığı; aksine rekabet gücü yüksek olan ve serbest piyasaların söz konusu olduğu ülkelerde daha güçlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Seyoum	1996	<ul style="list-style-type: none">•FMH koruma düzeyi ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki ele alınmış; Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa, Afrika ve Doğu ve Orta Asya bölgelerinden seçilmiş 27 GOÜ'nün FMH korumalarını güçlendirmelerinin bu ülkelere DYY akışını nasıl etkilediği analiz edilmiştir.•Sonuç olarak, GOÜ'ler FMH'yi sıkı bir şekilde koruduklarında bu ülkelere DYY akışları önemli ölçüde artmaktadır. Yazar ayrıca, GOÜ'lerin FMH'yi sıkı bir şekilde korumalarının gelişmiş ülkelerin bu ülkelere yapacakları yatırım kararları üzerinde de önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir.
Schankerman	1998	<ul style="list-style-type: none">•AR-GE yatırımlarının bir kaynağı olan patent sistemi ele alınmış ve patent korumasının mülkiyet haklarını daha değerli hâle getirip patent sahiplerine büyük ölçüde ekonomik rant sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.
Bessen ve Maskin	2000	<ul style="list-style-type: none">•FMH koruması ve AR-GE ilişkisinin incelendiği çalışmada, 'Yeniliklerini FMH koruması ile koruyan bir endüstride AR-GE yoğunluğu ve verimlilik artar.' şeklindeki klasik görüş reddedilmiştir.

Fikri Mülkiyet Hakları İhlali Altında Çin'in Endüstri Politikaları ve Abd İle Ticaret İlişkilerine Etkisi

		<ul style="list-style-type: none">• Bir endüstrideki firmaların FMH sistemi ile korunmasının inovasyon teşvikini azaltacağı sonucuna varılmıştır.
Lanjouw ve Cockburn	2001	<ul style="list-style-type: none">• Global patent sisteminin güçlendirilmesinin GOÜ'ler üzerindeki etkilerinden yola çıkarak, Hindistan'a ait ilaç endüstrisi verileriyle, FMH korumasının GOÜ'ler üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada, sıkı FMH korumasının GOÜ'leri yatırımlar için daha cazip hâle getirdiği sonucuna ulaşılmıştır.
Co	2004	<ul style="list-style-type: none">• Ülkeler arasındaki uluslararası ticaretin patent hakları rejiminden etkilenip etkilenmediğinin araştırıldığı çalışmada, gelişmiş ülkeler ile GOÜ'ler arasında AR-GE harcamaları ile ölçülen teknoloji yaratma kapasitesine ilişkin çok geniş bir boşluk olduğu vurgulanmıştır.• Çeşitli ekonometrik yöntemlerle ABD'nin GOÜ'lere yönelik yatırımları incelenmiş, uluslararası ticaretin ülkeler arasındaki teknoloji transferi için önemli bir kanal niteliğinde olduğu ve ülkelerin FMH'ye ilişkin koruma düzeylerinin teknoloji transferini önemli ölçüde etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır.
Mondal ve Gupta	2008	<ul style="list-style-type: none">• Kuzeyde bulunan ülkeleri inovasyon yapan ve gelişmiş ülkeler, Güneyde bulunan ülkeleri ise imitasyon yapan ve az gelişmiş ülkeler olarak ifade eden çalışmada, Kuzeyde bulunan ülkeler ve güneyde bulunan ülkeler arasında tam bir uluslararası iş gücü mobilitesi olduğu varsayılmıştır.• FMH'nin sıkı bir şekilde korunmasının inovasyon ve büyüme oranına pozitif katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Adams	2010	<ul style="list-style-type: none">• GOÜ'lerde FMH korumasının DYY üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada, FMH korumasının DYY üzerinde önemli derecede pozitif etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynak: Parlakyıldız ve Güvel (2015)'den faydalanılarak hazırlanmıştır.

FMH korumasının olumlu etkilerinin olduğunu belirten çalışmaların yanı sıra, literatürde FMH'nin çok sıkı korunmasının olumsuz sonuçları olduğunu belirten çalışmalar da mevcuttur:

Tablo 2: Fikri Mülkiyet Hakları Korumasının Olumlu ve Olumsuz Yanları

Fikri Mülkiyet Kavramının Olumlu Yanları	Fikri Mülkiyet Kavramının Olumsuz Yanları
Yatırımları ve sürdürülebilir ekonomik gelişmeyi teşvik ederek, yeni buluşların oluşması için gerekli olan arz ortamını yaratır.	Tekel etkisi, FMH'nin korunma süreleri ve bu korumaya ilişkin kurumsal ve hukuki altyapıların oluşturulma maliyeti ülkelerin FMH korumasına verdikleri önemi etkiler.
Adil bir rekabetin sürdürülmesi ve geniş bir yelpazeye yayılan kaliteli ürün ve hizmetlerin üretimini teşvik eder.	Az gelişmiş ülkelerde FMH koruması güçlü tekel etkisi nedeniyle yeni teknolojilerin yayılımını kısıtlayarak, bu teknolojilerin oluşturacağı sosyal kazanımları sınırlandırır.
Bilgi ekonomisinin gelişmesi için fikrî mülkiyet yararlarının güvence altına alınmasını sağlar.	Koruma sürelerinin uzunluğu da aynı etkiyi yaratır ve güçlü FMH politikalarının belirlenmesi ve uygulanmasına ilişkin maliyetler de ülkelerin koruma düzeyleri üzerinde etkili olur.
Ticari olduğu ve transfer edilebildiği için yeni pazarların oluşmasını sağlar.	Gelişmiş ülkeler sıkı FMH koruması için kurumsal ve hukuki altyapılarına çok fazla önem verirken, GOÜ'ler bu durumda oluşan maliyetlerden dolayı aynı hassasiyeti gösterememektedir.
Teknolojik ve kültürel ifadenin desteklenmesini sağlar.	Zengin Kuzey ülkeleri (gelişmiş ülkeler) ile yoksul Güney ülkeleri (az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler)'nin FMH korumasına yönelik farklı yaklaşımlarının temelinde ekonomik büyüme bakımından aralarındaki fark etkilenmektedir.
Kamusal bilgi ve kültür hazinesinin zenginleşmesini sağlar.	

Kaynak: Parlakyıldız ve Güvel (2015) ve TÜSİAD (2006)'dan faydalanılarak hazırlanmıştır.

Fikri Mülkiyet Hakları İhlali Altında Çin'in Endüstri Politikaları ve Abd İle Ticaret İlişkilerine Etkisi

Farklı fikri mülkiyet türleri farklı şekillerde korunur. Tablo 3, farklı fikri mülkiyet türlerine göre değişen koruma şekillerini göstermektedir.

Tablo 3: Fikri Mülkiyet Türlerinin Korunma Şekilleri*

FM Türü	Koruma Şekli
Edebiyat ve sanat eserleri (Kitaplar, tablolar, müzik eserleri, filmler ve plaklar vb) ve Yazılımlar	Telif hakkı
Teknik ve bilimsel buluşlar	Patent
Sözcükler, simgeler, kokular, sesler, renkler ve şekiller gibi, bir ürünü veya hizmeti diğerlerinden ayırt etmeye yarayan özellikler	Marka hakkı

Kaynak: TÜSİAD (2006)

* *Tasarımlar, coğrafi işaretler ve ticari sırlar da fikri mülkiyet türleri olarak kabul edilir ve çoğu ülkede bunlar için belli bir hukuki koruma biçimi vardır. Ayrıca, ticaret dünyasında haksız rekabeti engelleyici kurallar, aynı zamanda ticari sırların ve diğer fikri mülkiyet türlerinin korunmasına da yardımcı olur.*

Tablo 3'te gösterilen şekilde bir sınıflandırma yapılmış olsa da ilgili yazında telif hakkı ve FMH kavramları çoğunlukla birbiri yerine kullanılmaktadır. FMH kavramını ifade etmek üzere; “fikri haklar”, “telif hakları”, “eser sahibinin hakları”, “sınai haklar”, “sınai mülkiyet hakları” gibi hukuksal terimler kullanılmaktadır ve bu terimler ile her türlü fikri emek ya da çaba sonucunda yaratılan ürünler üzerinde kişilere tanınan haklar anlatılmaktadır. Bu terimlerden “fikri haklar”, “telif hakları” ve “eser sahibinin hakları” ile; her türlü bilimsel ve edebi eserler, güzel sanat eserleri, müzik eserleri ve sinema eserleri ile bilgisayar programları üzerindeki haklar ifade edilirken, “sınai haklar” ya da “sınai mülkiyet hakları” ile; patentler, markalar, ticari sırlar, endüstriyel tasarım ve modeller ile entegre devre topografyaları üzerindeki haklar ifade edilmektedir. Dar anlamda fikri mülkiyet hakları, sadece telif haklarını içerirken; geniş anlamda fikri mülkiyet hakları hem telif haklarını hem de sınai hakları kapsamaktadır (Yüksel, 2001). Telif hakkı sistemi, yaratıcıya ekonomik hakların yanı sıra, eserin sahibi olduğunu iddia etme ve eserinde şöhretine zarar verebilecek değişiklikler ya da tahrifatlar yapılmasını engelleme olanağını veren “manevi” haklar da sağlar (TÜSİAD, 2006). Telif hakkı, kişinin her türlü fikri emeği ile meydana getirdiği ürünler üzerinde hukuken sağlanan haklardır. 1948 Tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 27. Maddesine göre “Herkesin sahibi bulunduğu (yarattığı) her türlü bilim, edebiyat veya sanat eserinden doğan manevi ve maddi yararlarını korunmasını isteme hakkı vardır.” Fikri hakların korunması temel insan haklarından biridir ve bunların gelişiminde iç dinamiklerden çok dış dinamiklerin etkisi olmuştur. Ayrıca, fikri hakların ekonomik boyutu da oldukça önemli olduğundan fikri mülkiyet ürünlerinin yeterince korunmadığı bir toplumda ilerleme kaydedilmesi oldukça zorlaşır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakkı Genel Müdürlüğü). Sınai mülkiyet ise, üretim süreci ile ilgili gizli bilgilerin ve ticari sırların, haksız rekabetin önlenmesi amacıyla korunmasını kapsamaktadır. Sınai mülkiyet hakları, genelde tescil edilmiş hakkın sahibinin, uygulamada da daha çok hak sahibi firma ve kuruluşların hakkını korumaya yöneliktir. Ancak, ülkelerin teknolojik gelişmişlik düzeyleri göz önüne alındığında, korunan hakların çoğunlukla gelişmiş ülkelerdeki firmaların hakları olduğu

ve koruma sisteminin gelişmiş ülkeler lehine işlediği görülmektedir. Bu durum, gelişmekte olan ülkeleri özellikle teknoloji transferi konusunda zor durumda bırakmaktadır (Yücekal, 2003).

2. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması İçin Yapılan Anlaşmalar ve Kurulan Örgütler

İlk ve Ortaçağ döneminde fikir ürünlerinin korunmasına ilişkin olarak, “Bir şeyin aslına sahip olan kimse, onun teferruatına da sahip olur.” ilkesi benimsendiğinden, eseri üretenin, iktisaden veya manevi yönden korunmasına da gerek duyulmamış; ancak matbaanın icadıyla birlikte fikri haklara ilişkin ilk düzenlemeler de başlamıştır. Matbaanın icadıyla birlikte, eserler, sayısız olarak çoğaltılmaya başlamış, bu yolla kazanç elde eden müteşebbis bir sınıf doğmuş ve bunun sonucu olarak da fikri haklar alanında hukuki koruma ihtiyacı doğmuştur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakkı Genel Müdürlüğü). Fikri mülkiyeti mutlak bir hak kategorisi olarak düzenleyen ve ticaretin sağladığı imtiyazlarla görece özerklik elde eden ilk devletler 15. yüzyıl İtalyan şehir devletleri olmuştur. Venedik şehir yönetimi ilk kez fikri mülkiyeti 1469 yılında hak olarak bir basımevi sahibine tanımıştır ve şehir yönetiminin tanıdığı patent, basımevi sahibine basım masrafları ve riskli yatırım çıkarlarını koruma altına almak için hususi başlıklara ve kitap kategorilerine imtiyazlı haklar tanımıştır. Fikri mülkiyeti ilk kez gelişmiş bir kanun olarak düzenleyen ülke ise İngiltere'dir. 1709 tarihinde eseri yaratan eser sahibine haklar tanıyan ilk düzenleme olan Kraliçe Anne Kanunu İngiltere'de kabul edilmiştir ve bu kanun ile İngiltere'de yıllar içinde tekel haline gelen Kitapçılar Loncası'nın egemenliğine son verilerek; yayınevleri ve kitapçılar arasında serbest rekabet teşvik edilmiştir. Böylece yayınevlerinin değil eser sahiplerinin hakları korunduğu için, modern fikri haklar düzenlemelerinin de felsefi temelleri oluşturulmuştur (Medin, 2017).

FMH'nin korunması, bir ülkenin iç hukukunu ilgilendiren bir konu olduğu için hakları koruyacak olan da ilgili ülkenin yetkili makamları olacaktır. Ancak, ticaretin ülke sınırlarını aşan dinamik yapısı, ulaşım ve iletişim teknolojisinde kaydedilmekte olan gelişmeler, FMH konusunu uluslararası boyuta taşımış ve bazı uluslararası anlaşma ve örgütlenmelere sebebiyet vermiştir (Yücekal, 2003). Bir başka deyişle, üretim süreçlerinin ve piyasaların küreselleşmesi çerçevesinde sermaye, mal ve hizmetlerin dolaşımında sınırların ortadan kalkması, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki hızlı ilerleme ile fikir ürünü olan eserlerin dünya çapında yaygın bir şekilde dolaşıma girmesi ve böylece fikri hakların küresel ticareti etkilemesi ile bu hakların ulus üstü bir düzeyde düzenlenme ve standardize edilme gereği doğmuştur (Yüksel, 2008).

Fikri haklar devletler tarafından mevzuat ile korunmaktadır. Fikri mülkiyet hakları her ülkenin ulusal kanunlarıyla veya bölgesel düzenlemelerle korunsa da, bunun yanında kanunları ve uygulanış biçimlerini denk hâle getirebilmek veya FMH'nin birçok ülkede aynı anda tescil edilebilmesini sağlamak amacıyla kabul edilmiş çeşitli uluslararası anlaşmalar vardır (TÜSİAD, 2006). Bir başka deyişle, Sanayi Devrimi, buna bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler ve ticari kaygılar, FMH'nin korunması konusunda uluslararası işbirliğini ve bu alanda yapılması gereken hukuki düzenlemeleri gerekli kılmıştır (Yücekal, 2003). FMH ile ilgili uluslararası alanda yapılan ilk anlaşma "Sinaî Mülkiyetin Korunmasına Dair" yapılan 1883 tarihli Paris Anlaşması'dır. Bu anlaşmayı "Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına Dair" yapılan 1886 tarihli Bern Sözleşmesi izlemiştir. Bern Sözleşmesi'nde bazı yenilikler yapılması amacıyla 1967 yılında Stockholm Sözleşmesi imzalanmış ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) kurulmuş

ve 1974 yılında Birleşmiş Milletler çatısı altında faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu örgütün temel amacı fikri mülkiyet alanındaki çok taraflı antlaşmalarda bulunan ülkeler arası idari düzenlemeler dışında, GOÜ'lerin kendi ihtiyaçları ile dünya ticaretinin gereklerine uygun bir fikri mülkiyet sistemi geliştirmektir. Ancak ihtilafların çözümlenmesinde ve fikri mülkiyetin korunmasında yaptırım gücü olmayan bir örgüt olduğu için güçsüz görülmüştür (TÜBA). Fikri mülkiyetle ilgili diğer önemli uluslararası anlaşmalar ise UNESCO öncülüğünde yapılan Evrensel Fikri Haklar Sözleşmesi (1952) ve DTÖ'nün eklerinden olan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (1995)'dir (TRIPS- Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) (Medin, 2017). TRIPS anlaşması, GATT'ın Uruguay raundunun resmi gündemine alındıktan sonra imzalanmıştır. TRIPS'in maddelerinin uygulanmasının WIPO tarafından yönetilmesine, uyuşmazlıkların ise DTÖ bünyesinde Uyuşmazlıkların Çözülmesi Prosedürü (DSP) mekanizmasına havale edilmesine karar verilmiştir (Kozanoğlu vd., 2015).

2.1. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (World Intellectual Property Organization-WIPO):

WIPO'nun kökenleri 19. yüzyılın son çeyreğine kadar uzanmaktadır. O döneme kadar patent ve marka haklarına ilişkin düzenlemeler devletlerin kendi iç meselesi sayılırken, "birinci küreselleşme dalgası", sanayileşmiş ülkeleri ve büyük şirketleri FMH'nin korunması için uluslararası düzenlemeler yapmaya zorlamıştır (Kozanoğlu vd., 2015). WIPO'nun temelleri 1883 tarihli Sınai Mülkiyetin Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi ve 1886 tarihli Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına İlişkin Bern Sözleşmesi'ne dayanır. Paris ve Bern Anlaşmaları ile oluşturulan Uluslararası Bürolar 1893'te birleştirilmiş ve Fikri Mülkiyetin Korunmasına İlişkin Birleşmiş Uluslararası Büro (BIRPI) adını almıştır. 14 Temmuz 1967 tarihinde Stockholm'de imzalanan sözleşme ile kurulan örgütün merkezi İsviçre'nin Cenevre kentindedir. Anlaşma, 1970'te yürürlüğe girmiş, BIRPI yerini WIPO'ya bırakmış ve 1979 yılında yeniden gözden geçirilmiştir. Hükümetlerarası bir kuruluş olan WIPO, 1974'ten itibaren Birleşmiş Milletler'in teşkilat sistemi içinde yer alan uzmanlaşmış kuruluşlardan biri olmuştur. 1996 yılında WIPO, DTÖ ile işbirliği anlaşması imzalayarak fikri mülkiyet haklarının küresel ticaretteki önemine dikkat çekmiş ve bu alanda kendi rolünü genişletmiştir (WIPO). Fikri haklarla ilgili sorunlara WIPO yerine GATT aracılığıyla çözüm aranması, 1980'lerin yaygın eğilimi olmuş, böylelikle GOÜ'lere çeşitli zamanlarda direnme imkânı da doğmuştur. "Üçüncü dünyacılığın" revaçta olduğu dönemlerde GOÜ'ler, fikri mülkiyet anlaşmalarının genişletilmesine başarıyla karşı koymuşlardır (Kozanoğlu vd., 2015).

WIPO'nun temel amacı, fikri mülkiyet haklarının bütün dünyada etkin biçimde korunmasına yönelik çalışmalar yapmak ve WIPO tarafından yönetilen anlaşmalar gereği kurulan fikri mülkiyet birlikleri arasındaki idari işbirliğini sağlamaktır. Bu bağlamda WIPO, ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapar, söz konusu haklara ilişkin anlaşmalar hazırlar ve bunların yürürlüğe girmesini sağlar. WIPO bugün itibarıyla örgütün Kuruluş Sözleşmesi ile on yedi sınai mülkiyet ve sekiz telif hakkı anlaşması olmak üzere toplam 25 anlaşmanın koordine ve yürütülmesinden sorumludur. Bu amaçlar doğrultusunda ayrıca; kanun çalışmaları, hukuki ve teknik konularda ülkelere yardım, fikri mülkiyet korumasını geliştirmeyi amaçlayan uluslararası anlaşmalar hazırlanmasını özendirme, bu alana ilişkin bütün bilgileri toplama ve yayımlama, uluslararası sınıflandırma, standartlaştırma ve tescil faaliyetleri gibi çalışmalar da yapmaktadır. Türkiye'nin 1976 yılında katıldığı WIPO'ya günümüzde 191 üye ülke bulunmaktadır (WIPO).

WIPO'nun yaptırım gücünün bulunmaması önemli bir dezavantaj olarak görülmüştür ve bu sorun 1994 yılında Uruguay raundu sonunda imzalanan TRIPS anlaşmasıyla giderilmiştir. DTÖ üyeliğinin ön şartlarından biri TRIPS anlaşmasını da kabul etmektir ve bu da DTÖ'ye tahkim mekanizması üzerinden ambargo uygulama yetkisi tanır. FMH ile ilgili bağlayıcılık sorununun TRIPS'le aşılması, WIPO'yu da rahatlatan bir gelişme olmuştur ve böylece WIPO, fikri mülkiyetle ilgili meselelerin müzakere edildiği, tereddütleri bulunan üyelere karşı "ikna" mekanizmalarının harekete geçirildiği bir forum görünümü kazanmıştır (Kozanoğlu vd., 2015)

2.2. Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS- Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights)

1980'lerden itibaren fikri hakların uluslararasıdaki çok taraflı sözleşmelerle korunması süreci yerini küresel ve uluslar üstü nitelikte düzenlemelere bırakmıştır. Bununla ilgili en önemli yapısal değişim 1982'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde başlayan görüşmelerde ele alınmıştır. 1986'da başlayan ve Uruguay Round adı verilen süreçle ise yeni bir dönem başlamış ve ABD'nin ağırlığını koyması ile fikri mülkiyetin uluslararası düzenlenmesi yaptırım gücü olan DTÖ'ye verilmiştir. Bahsedilen GATT ve DTÖ gibi uluslararası örgüt ve düzenlemelerin amacı ticari serbestliği gerçekleştirmek ve özellikle gelişmiş kapitalist ülkelerin ve çokuluslu şirketlerin çıkarları doğrultusunda dünya ticaretini yeniden düzenlemektir (Yüksel, 2001). 1986-1994 yılları arasında sürdürülen Uruguay Turu müzakereleri sırasında DTÖ'nün kurucu anlaşmasına ek olarak kabul edilen ve bugüne kadar fikri mülkiyet alanında uluslararası düzeyde kabul edilen en kapsamlı anlaşma olarak geçen TRIPS, uluslararası ticaret sistemine 1995 yılında eklenmiştir. Anlaşma, Paris ve Bern Anlaşmaları'na atıfta bulunmakla birlikte, bırakılan boşlukları da doldurma işlevi görebilecek nitelikte olması ve kapsam-yaptırım açısından daha geniş bir anlaşma olarak kabul edildiğinden oldukça önemlidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakkı Genel Müdürlüğü). FMH'nin DTÖ kapsamına alınmasının nedeni, özellikle gelişmiş ülkelerin WIPO anlaşmalarını yaptırımlar bakımından yeterli görmeyip, ticari çıkarları bakımından kendileri için önem taşıyan FMH'yi, müzakereler sonucu "Uruguay Round" kapsamına sokmuş olmalarıdır (Yücekal, 2003). Anlaşmanın amacı; uluslararası ticaretteki engelleri ve düzensizlikleri azaltarak, FMH'nin uygulanmasına ilişkin usul ve önlemlerin ticaret için bir engel teşkil etmemesini sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak, FMH'nin tanınması, gerekli korumanın sağlanması, üye ülkelerin ulusal planda ve birbirlerine ait FMH'leri korumaları bağlamında asgari standartların belirlenmesi gibi hususlara anlaşma kapsamında yer verilmiştir. TRIPS bir çerçeve anlaşmasıdır ve üye ülkeler ulusal mevzuatlarını hazırlarken kabul edilen asgari standartlara uymak zorundadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Telif Hakkı Genel Müdürlüğü).

Günümüz gelişmiş ülkelerinin çoğu, sanayileşme sürecinin ilk dönemlerinde fikri haklara ilişkin katı koruma standartlarını benimsememişlerdir. Örneğin, İsviçre sanayisi, patent korumasının olmaması nedeniyle, herhangi bir sınırlama olmaksızın diğer ülkelerin buluşlarını serbestçe kopyalayabilmiştir. ABD'de de, Paris Sözleşmesi ve Bern Sözleşmesi'ni uzun süre benimsemeyerek, ancak yüz yıl sonra kabul edip iç hukukuna uyarlamıştır. Gelişmiş ülkeler, sanayileşme süreçlerinin ilk evrelerinde TRIPS tarafından düzenleme konusu yapılan ve uygulanmaması durumunda o ülkelere ağır ekonomik ve ticari yaptırımlar öngören minimum koruma standartları ile karşı karşıya kalmış olsalardı, bugün ulaştıkları endüstrileşme ve teknolojik gelişme seviyesine ulaşmaları mümkün olmayabilirdi. Ancak bu ülkeler, gelişmişlik

seviyesine ulaştıktan ve fikir ürünleri ticaretinde net ihracatçı konumuna yükseldikten sonra ise dünya genelinde katı fikri haklar korumasının sağlanmasında öncü olmuşlardır (Semiz, 2011).

TRIPS ile belirlenen standartlardan herhangi bir sapma, DTÖ nezdinde yer alan ihtilaf çözüm mekanizmalarını harekete geçirmektedir. Herhangi bir ülkenin fikri hak ihlali yaptığı veya yeterli koruma sağlamadığının tespit edildiği ve bunun giderilmediği durumlarda, şikayetçi olan ülkenin, DTÖ Sözleşmesi'nin kapsadığı herhangi bir alanda ihlali gerçekleştiren ülkeye karşı ticari misilleme yapma imkânı ve ticaret kısıtlayıcı yöntemlere başvurabilme olanağı bulunmaktadır. Örneğin ABD, fikri hak ihlallerinin yoğun olarak yaşandığı ülkelere karşı 1988 yılında yürürlüğe koyduğu Çoklu Ticaret ve Rekabet Kanunu ile yaptırımlar öngörmüştür. Söz konusu Kanunun Özel 301 (Special 301) olarak adlandırılan 301. maddesine göre; "ABD vatandaşı bir fikri hak sahibinin hakları veya çıkarları, herhangi bir ticaret anlaşmasında yabancı bir devlet tarafından reddedilir, çiğnenir veya engellenirse ya da yabancı bir devletin yasası, politikası veya uygulaması, ABD ticaretine yük ya da kısıtlamalar getirirse ABD buna misilleme yapabilecektir." (Semiz, 2011).

TRIPS, fikri haklar ve sınai hakları birlikte düzenleme konusu yapan bir belgedir. Sözleşme'nin 1 ve 8. maddeleri arasında, sözleşmeye ilişkin genel hükümler ve temel ilkeler belirlenmiştir. 9-14. maddelerde eser sahibinin hakları ve komşu haklara ilişkin hükümler getirilmiş, 15-73. maddeler arası düzenlemelerde ise markalar, coğrafi işaretler, patentler, entegre devre tasarımları, açıklanmamış bilgilerin korunması, sözleşmeye bağlı lisanslarda rekabete karşı uygulamaların denetimi ve sözleşme hükümlerinin uygulanmasına değinilmiştir. GOÜ'lerin TRIPS Sözleşmesi'ne katılımlarını ikna için gelişmiş ülkelerce kullanılan en önemli gerekçe veya araç, fikri haklara koruma sağlanması durumunda bu korumanın GOÜ'lere teknoloji transferi ve DYY akışını kolaylaştıracağı iddiası ve vaadi olmuştur (Semiz, 2011). Aslında Özel 301 maddesi, ülkelerin yatırım kararı alırken göz önünde bulundukları ve yatırım yapmayı düşündükleri ülkenin fikri haklar sicilini gösteren bir liste olarak da görülebilir.

3. Çin'in Endüstri Politikalarının Gelişim Süreci

Çin ekonomisi köklü bir dönüşüm geçirmiş ve hâlâ da geçirmektedir. Merkezden kontrol edilen komünist ekonomi modelinden piyasa ekonomisine kademeli bir geçiş yaşanmıştır. Çin'in endüstrileşme süreci basit bir şekilde piyasa ekonomisi reformları ya da tepeden aşağıya bir büyüme stratejisinden ibaret olmamış, her ikisinin bir arada yürütüldüğü, ne komünizm sonrası dönüşüm ekonomilerinde ne de Doğu Asya Gelişim Modeli ekonomilerinde görülmeyen Çin'e özel bir yapıya sahiptir. Deng Xiaoping, 1978 sonunda yönetime geldiğinde Mao'nun merkezi planlama modeli nedeniyle sermaye yoğun ağır endüstriye aşırı bağımlı durumda olan ve tüketim mallarının ve temel ihtiyaçların üretimi çok sınırlı olan bir endüstri devralmıştır. Bu durum Çin'in üretim faktörleri açısından yeteneklerine uyumlu olmadığından ve fazla sayıda işgücü-sınırlı sermaye ikilisine sahip olduğundan emek yoğun ve basit üretime dayalı sektörlerle ağırlık verilmesi gündeme gelmiştir. Çin'in, 1978'den beri devam eden endüstriyel büyümesi iki uzun soluklu sürecin sonucudur: Bunlardan ilki, kaynakların, kamudan özel sektöre düzenli olarak yeniden tahsisini içerir iken ikincisi kamunun ekonomi yönetimindeki geniş payının ihracatı azami desteklemek maksadıyla, özel bazı sektörleri destekleyen "endüstri politikaları" ve mali sistemin merkezden güçlü kontrolü vasıtasıyla sürekli olarak gözden geçirilmesini gerektirir. Çin, endüstriyel ve ticari açıdan olağanüstü güçlü bir ekonomi yaratmıştır. Çin, endüstrisinde bu sıçramayı yaparken yabancı çok uluslu ortaklıklar tarafından yapılan doğrudan yatırıma verilen ağırlıktan da bahsetmek gerekir. Yabancı yatırıma aşırı bağımlılık 2006'ya

kadar güçlü bir şekilde devam etmiş, o zamandan beri yabancı yatırıma bağımlılık azaltılmaya; yerli şirketlerin kapasitesi arttırılmaya çalışılmıştır. Bazı sektörler ve ihracat üretimi yabancı şirketlerin elinde kalmıştır. Bu nedenle, ülkenin yenilikçi potansiyeli layıkıyla kullanılamamaktadır (Kroeber, 2017). Özet olarak, birçok deneme yapılmadan sonra belirli bir plan ya da strateji olmadan ekonomi politikacıları şu unsurlar kapsamında bir yaklaşım sergilemiştir:

Tablo 4: Çin Endüstri Politikalarında Çeşitli Yaklaşımlar

Sermaye yoğun ağır endüstriden emek yoğun basit üretime yönelme	Doğu Asya Modeli'nin benimsenmesinin göstergesidir.
Basit endüstriyel ihracatın desteklenmesi ile sermaye donanımı alımı için gerekli yabancı paranın elde edilmesi	
Serbest ekonomi bölgelerinin kurulması ile yabancı şirketlere tercih ettikleri şartlarda fabrika kurma imkânı sunulması	Diğer bir komünist ülke olan Yugoslavya'nın dönüşüm sürecinden öğrenilmiş, zaman içinde bir Çin icadına dönüşmüştür. DYY odaklı büyüme modeli.
Fiyat reformu, merkezi planlamacıların gücünün azaltılması ve piyasa şartlarına uyum sağlama	Komünist ekonomiden kapitalist yapıya başarılı bir dönüşüm için olmazsa olmaz koşullardır.
Özel teşebbüse daha fazla müsamaha gösterilmesi	

Kaynak: Kroeber (2017)'den faydalanarak hazırlanmıştır.

Çin'in endüstriyel gelişmesinde ve Doğu Asya Modeli'nden ayrılmasında yabancı şirketlerin önemli olduğunun altını çizmek gerekir. Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ın ihracatlarının tamamına yakını yerli şirketler tarafından yapılırken, Çin'in dış ticaretinde yabancı şirketler büyük rol sahibidir. Bunun nedeni, 1980'lerde ABD ve Avrupa'nın baskın olduğu dünya ticaret sistemine girmek için Çin'in, yabancı şirketlere kendi pazarına erişim serbestliği sağlamak zorunda olmasıdır. Böylece, 1970'lerin sonunda ciddi bir ekonomik darboğaz ile karşı karşıya kalan ve yabancı teknolojiyi satın alabileceği dövizle erişim imkânı çok kısıtlı olan Çin, ihracat odaklı yabancı şirketlerin ülkesinde fabrika kurmalarına izin vererek ekonomik durumunu güçlendirmek istemiştir. 2000'li yılların başından itibaren özellikle yüksek teknoloji ihracatının çok büyük bir kısmı yabancı şirketler tarafından yapılmaktadır. Çin'in DTÖ'ye girişiyle birlikte ve iç ekonomisinde artan refah seviyesine ulaşması sayesinde yabancı şirketlere pazar erişimi sağlama konusunda bazı tedbirler almış ve DYY ile yabancı paraya olan ihtiyaç dönemini atlatmıştır. Ancak, belirtmek gerekir ki DYY'ye olan bu bağımlılık, yabancı şirketler tarafından kullanılan teknolojinin, üretim tekniklerinin ve yönetim tarzlarının yerli şirketler tarafından uyarlanarak kullanılmasına imkân yarattığından Çin'e bazı faydalar da sağlamıştır ve bu sayede büyümesine katkıda bulunmuştur. Her ne kadar Çin'de ticaret fazlasının giderek daha büyük bir yüzdesi yerli şirketler tarafından üretilse de, özellikle teknoloji yoğun üretimde Çin menşeli firmaların kontrolü ellerinde bulundurmaları sağlanamamış ve bazı sanayi kollarına sonradan girmek Çinli şirketlere pek çok zorluk getirmiştir (Kroeber, 2017).

Çin'in endüstri politikasının hedefleri geniş bir sanayi sistemi yaratılması ve Çinli firmaların zamanla daha yüksek teknoloji ve daha yüksek katma değerli ürünler üretmesinin sağlanması, bunun sonucunda da kademeli olarak küresel rekabet gücünün arttırılmasıdır. Bu

bağlamda, Çin Başkanı Xi Jinping ekonomik refahın artması ve büyüme, politik gücün tamamlayıcısı olarak görmektedir. Bu hedeflere büyük ölçüde ulaşıldığı söylenebilir. Çin, düşük kalite tekstil ve ucuz tüketim malları üreticisi konumundan küresel rekabet gücü aşamalı olarak artan, başarılı bir otomotiv, gemi inşa, makina, elektronik, kimya ve hassas sanayi ürünleri üreticisi konumuna gelerek ihracatında AR-GE yoğunluğunu da önemli ölçüde artırmıştır (Kroeber, 2017). Tablo 5'ten de görüleceği gibi Çin, Forbes Global 2000 listesinde 149 şirkete sahiptir. Bu şirketler en büyük Çin ihracat şirketlerini ve hangi sektöre ait olduklarını göstermektedir.

Tablo 5: En Büyük Çin İhracat Şirketleri

Şirket Adı	Sektörü
PetroChina	Petrol
Sinopec-China Petroleum	Petrol
SAIC Motor	Otomobil, Kamyon
Dongfeng Motor Group	Otomobil, Kamyon
BYD	Otomobil, Kamyon
Gree Electric Appliances	Ev Aletleri
Midea Group Co. Ltd.	Ev Aletleri
Tsingtao Brewery	İçecek
Sinopharm Group	İlaç
Aluminum Corporation of China	Alüminyum
Dongfang Electric	Elektrikli Aletler

Kaynak: Forbes Global 2000

Çinli şirketlerin daha yenilikçi bir yapıya bürünmesini sağlamak için 2006'dan itibaren "yerli yenilikçilik" programı uygulanmaktadır. Burada amaç, seçilen yüksek teknoloji sektörlere, çok ciddi AR-GE destekleri ve patent sayısı artışı ile teknik standartların belirlenmesine göre teşvikler verilmesidir. Yerli firmalara ve hükümet birimlerine Çin mallarını kullanmaları için zorunluluklar konmuştur. Ayrıca, Çin'de yatırım yapabilmek için Çinli yerel şirketlere yeni teknoloji transferi yapma zorunluluğu gibi uygulamalar getirilmiştir. Çin, 2018 Küresel İnovasyon Endeksi'nde 22. sıradan 17 numaraya geçmesiyle dünyanın en iyi 20 en yenilikçi ekonomisi arasında yer almıştır (Cai, 2018).

Çin için bir diğer stratejik önemi olan plan, "yerli yenilikçilik" programından daha geniş kapsamlı ve karmaşık yapıda olan ve 2015 yılında ortaya konan, endüstri planından kayda değer bir şekilde ayrılan ve Çin üretim sektörünün kalite ve teknolojik altyapısını geliştirmek için uygulanacak bir seri programdan oluşan "Made in China 2025" planıdır. Bu plan esas olarak Almanya'nın, 2013'te çıkardığı "Endüstri 4.0" planından (sanayinin bilişim teknolojilerinden faydalanılarak geliştirilmesi programı) esinlenmiştir. Sadece yenilikçiliğe odaklı yüksek teknoloji sanayinin geliştirilmesi yerine klasik ve gelişmiş pek çok sanayi kolunda hedefler konulması, bütün tedarik ve üretim zincirlerinin ilgili oldukları hizmet sektörleriyle birlikte irdelenmesi sağlanmıştır. Hedeflerden biri önemli parçalarda yerli üretimi 2020'ye kadar %40'a ve 2025'e kadar %70'e ulaştırmaktır (Kroeber, 2017). Bu plan ile Çin, ekonomi politikalarında önceliği yerli şirketlerin desteklenmesine verdiği için, Çin hükümeti ile yabancı firmalar arasında gerginliği arttırmaktadır. Çin'in "Ekonomiyi Modernize Etme ve Yerli İnovasyonu Teşvik Planı", 2006 yılında devlet iktidarının en yüksek yürütme organı olan Çin Devlet

Konseyinin yayınladığı kapsamlı bir belgeden kaynaklanmaktadır. Çoğunlukla MLP 100 olarak adlandırılan Bilim ve Teknoloji Geliştirme için Uzun Dönemli Program (2006-2020)'in amacı, Çin ekonomisinin yapısını modern bir merkezden dönüştürerek modernleştirmeye çalışmaktır. Bu iddialı plan ile amaçlanan Çin'in 2020 yılına kadar büyük bir yenilik merkezine ve 2050 yılına kadar teknoloji üretimi yapan küresel bir inovasyon liderine dönüşümünü sağlayarak ülkenin yabancı teknolojiye olan bağımlılığını da keskin bir şekilde azaltmaktır. Kısacası Çin'in hedefi "Made in China" (Çin'de yapılmıştır) etiketinden uzaklaşıp "Innovated in China" (Çin'de yaratılmıştır) dönüşümünü sağlayabilmektir.

4. ABD-Çin Ticaret İlişkileri

1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1950'de başlayan Kore Savaşı, 1954'te çıkan Birinci Tayvan Boğazı Krizi, 1959'daki Tibet İsyanı ve Çin'in 1964'te gerçekleştirdiği nükleer silah denemesi nedeniyle ABD-Çin arasındaki ilişkiler yaklaşık 20 yıl boyunca gerilimli geçmiştir. ABD-Çin ilişkileri 1970'li yıllarda düzelmeye başlarken, ABD Başkanı Richard Nixon, 1971 yılında Çin'e yönelik ticaret ambargolarını resmen kaldırmış ve ambargoların kalkmasıyla Amerikan şirketleri, stratejik olmayan ürünleri Çin'e ihraç etmeye başlamıştır. ABD Başkanı Jimmy Carter'ın, Çin'i 1979'da resmen tanıması ve hâlen süren "Tek Çin" politikasını benimsemesi, ilişkilerin iyileşmesi açısından dönüm noktası olmuştur. ABD Kongresi, iyileşen ilişkiler çerçevesinde Ocak 1980'de Çin'e "En Çok Tercih Edilen Uluslar" statüsünün verilmesini onaylayarak Çin menşeli ithal ürünlere yönelik yüksek vergi uygulamasını sonlandırmıştır (Anadolu Ajansı, 2018). 1979'da başlayan ekonomik ve ticari reformlar, Çin'in dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri olma sürecinin ilk aşaması olmuştur. Çin'in ekonomik büyümesi, ticari liberalizasyonu ve 2001 yılında DTÖ'ye üye olması, ABD-Çin ticari ilişkilerinde keskin bir genişlemeye yol açmıştır. Ancak son yıllarda ABD-Çin ticari ilişkilerinde birtakım sorunlar ortaya çıkmıştır ve ticari ilişkiler giderek daha çekişmeli ve karmaşık hâle gelmiştir.

Tablo 6'da ABD'nin Çin'e karşı yürüttüğü stratejik eylemler özetlenmiştir.

Tablo 6: ABD'nin Çin Karşısında Stratejik Eylemleri

Çin'e karşı Hindistan, Japonya, Avusturalya ile ABD'nin stratejik ve askeri işbirliğini güçlendirmek.
Çin'e karşı ekonomik bir savaş başlatmak.
Çin ürünlerinde daha fazla anti-dumping ve telafi edici vergi soruşturmaları yürütmek.
Çin'in ABD'nin fikri mülkiyet haklarını ele geçirdiği iddiasıyla Çin mallarına yönelik önemli ticaret kısıtlamaları getirmek.
Çin'in ABD'deki ulusal güvenlik nedenleriyle yatırımlarını daha da sınırlamak.
Çin'in ekonomik milliyetçiliğini eleştirerek Çin'in statüsünü bir piyasa ekonomisi olarak görmezden gelmek.

Kaynak: Fung Business Intelligence, 2018

Özetle, ABD-Çin ticareti, Ocak 1979'da iki ulusun diplomatik ilişkilerini yeniden kurmasından, Temmuz 1979'da ikili ticaret anlaşması imzalamasından ve 1980'den itibaren karşılıklı en çok tercih edilen ülke uygulamasını sağladıktan sonra hızla yükselmiştir. Daha sonraki dönemlerde Çin'in ekonomik reformları başlamış ve toplam ABD-Çin ticareti gün

Fikri Mülkiyet Hakları İhlali Altında Çin'in Endüstri Politikaları ve Abd İle Ticaret İlişkilerine Etkisi

geçtikçe artmıştır. 2017 yılı itibarıyla dünyanın en büyük ekonomilerinden olan Çin'in başta ABD ile olmak üzere diğer ticaret partnerleri ile olan ilişkileri Tablo 7'de gösterilmektedir. 2017 yılında Çin ihracatının üçte ikisinden fazlası (67.9%) Tablo 7'de görülen on beş ülkeye yapılmıştır.

Tablo 7: Çin'in İhracatında En Büyük 15 Ülke ve Payları (%) (2017)

Sıra	Ülke	İhracat Değeri (Milyar \$)	Çin'in İhracatındaki Payı (%)
1	ABD	430.3	19
2	Hong Kong	279.2	12,3
3	Japonya	137.3	6,1
4	Güney Kore	102.7	4,5
5	Vietnam	71.6	3,2
6	Almanya	71.1	3,1
7	Hindistan	68	3
8	Hollanda	67.1	3
9	İngiltere	56.7	2,5
10	Singapur	45	2
11	Tayvan	44	1,9
12	Rusya	42.8	1,9
13	Malezya	41.7	1,8
14	Avusturalya	41.4	1,8
15	Tayland	38.5	1,7

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database

Çin'in ticaret fazlası 2017 yılında \$430.8 milyar dolara düşerek 2016 yılına göre (509.7 milyar dolar) %15,5 azalmıştır. 2017 yılında Çin'in ABD ile ticaretindeki fazla 2016 yılına göre %10,5 artmıştır. Tablo 8'de, Çin'in ticaret fazlasına sahip olduğu ilk on ülke gösterilmiştir.

Tablo 8: Çin'in Ticaret Fazlasına Sahip Olduğu 10 Ülke (2017)

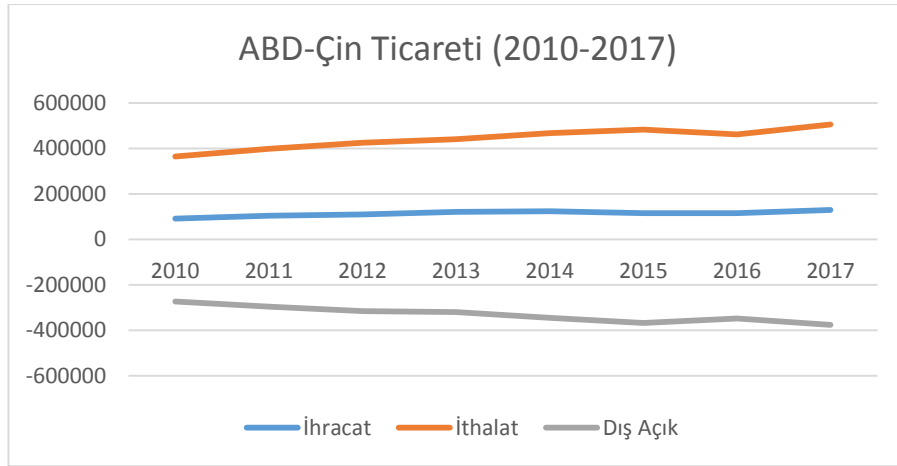
Sıra	Ülke	Ticaret Fazlası (Milyar \$)
1	ABD	276.8
2	Hong Kong	273.6
3	Hollanda	56.1
4	Hindistan	51.6
5	İngiltere	34.7
6	Meksika	24.2
7	Vietnam	21.7
8	Birleşik Arap Emirlikleri	16.6
9	Pakistan	16.5
10	İspanya	15

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database

Bu olumlu nakit akışları, Çin'in yukarıdaki ülkelerle rekabet avantajlarını açıkça göstermektedir, ancak aynı zamanda Çin'in uluslararası ticaretteki genel konumunu optimize etmek ve ülkeye özgü stratejiler geliştirmesi için kilit fırsatları temsil etmektedir. Şekil 1, ABD-Çin ticaretinin seyrini göstermektedir. ABD, en büyük ticaret açığını Çin ile olan ticaretinde vermektedir. Çin, 2016 yılında ABD'ye 462 milyar dolar değerinde mal ve hizmet satmıştır. 2016 yılında Çin'in ihracatında ABD'ye satılan mal ve hizmetlerin payı %18,2 olarak gerçekleşmiştir. 2006-2016 arasında Çin'in ABD'ye sattığı hizmetlerin artış oranı ise %59,2 şeklindedir (WITS Database). ABD'nin Çin'e karşı verdiği dış ticaret açığı Çin ile olan iktisadi

ilişkilerinde oldukça belirleyici bir rol oynamaktadır. 2017 yılında Trans Pasifik Ortaklığı'ndan (TPP) çekilen, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) müzakereye açan ve bazı ürünlere gümrük vergileri getiren Trump yönetiminin korumacı ticaret politikaları, artan gümrük tarifeleri ile devam etmektedir. Trump yönetimi Mart 2018'de çelik ve alüminyuma sırasıyla yüzde 25 ve yüzde 10 gümrük vergisi getirerek tüm dünyanın tepkisini toplamış, ayrıca dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'i, milyarlarca dolarlık tarifelerle dize getirmeye çalışmaktadır.

Şekil 1: Yıllara Göre ABD'nin Çin ile Ticareti (Milyon Dolar)

Kaynak: WITS Database (World Integrated Trade Solution System)

2016 yılında DTÖ tarafından yapılan çalışma, özel sektörün Çin'in ihracatının %41.8'ini oluşturduğunu tahmin etmiştir (DTÖ, 2016). Çin hükümeti Çinli firmalara, özellikle KİT'lere düşük maliyetli finansman sağlanmasına olanak tanır ve mikroekonomik düzeyde, Çin hükümeti (merkezi ve yerel yönetim düzeyinde), sübvansiyonlar, vergi indirimleri, tercihli krediler, ticaret engelleri gibi çeşitli politikaları kullanarak ülkenin gelecekteki ekonomik kalkınması için kritik sayılan endüstrilerin gelişimini desteklemeyi amaçlamaktadır. Çin hükümetinin sanayi politikaları yoluyla çeşitli sektörlerle müdahalesi son yıllarda yoğunlaşmıştır.

Çin, 2017 yılında ABD mal ithalatının en büyük kaynağı olmuş ve oran 2016'ya göre %9.3 artışla 506 milyar dolara ulaşmıştır. 2017 yılında Çin'e yapılan ilk beş ABD mal ihracatı sırasıyla (1) havacılık ürünleri (özellikle sivil hava araçları ve parçaları); (2) yağlı tohumlar ve tahıllar (esas olarak soya fasulyesi); (3) motorlu taşıtlar; (4) yarı iletkenler ve elektronik bileşenler; ve (5) atık ve hurda şeklinde gerçekleşmiştir. Çin'in toplam Amerikan mal ithalatı içindeki payı, 2000 yılında %8,2 iken, 2017 yılında %21,6'ya yükselmiştir. 2017 yılında Çin'den yapılan ilk beş ABD ithalatı ise sırasıyla (1) iletişim ekipmanı; (2) bilgisayar donanımı; (3) çeşitli üretilmiş mallar (oyuncak ve oyunlar gibi); (4) kıyafetler; ve (5) yarı iletkenler ve diğer elektronik bileşenler şeklinde gerçekleşmiştir. 1980'ler ve 1990'lar boyunca, Çin'den yapılan tüm ABD ithalatları, oyuncak ve oyunlar, tüketici elektroniği ürünleri, ayakkabılar, tekstil ve konfeksiyon gibi düşük değerli, işgücü gerektiren ürünler iken, son yıllarda, Çin'den yapılan ABD ithalatının artan bir oranı, teknolojik olarak daha gelişmiş ürünlerdir (WITS Database). 2017 yılında ABD'nin ileri teknoloji ürünleri ithalatı 171,1 milyar dolara ulaşmıştır. Bilgi ve

iletişim ürünleri, ABD'nin Çin'den yaptığı en büyük ABD ileri teknoloji ürünleri ithalatıdır. Bu ürünler ABD'den yapılan ileri teknoloji ürünleri ithalatının % 91'ini ve bu kategoride ABD'nin küresel ithalatının % 60'ını oluşturmaktadır (U.S. Census Bureau, 2017). ABD, 2017 yılında Çin ile ileri teknoloji ürünleri ticaretinde 135,3 milyar dolar açık vermiştir ve bu durum bazı kesimlerde endişe yaratarak Çin'in yüksek teknolojide artan uluslararası rekabet gücüne işaret ettiği şeklinde yorumlanmıştır. Diğer kesim ise, Çin'den ileri teknoloji ürünleri ithalatının büyük bir kısmının aslında dizüstü bilgisayarlar gibi nispeten düşük teknolojili ürünler ve parçalar olduğunu ya da büyük ölçüde geliştirilmekte olan ithal yüksek teknoloji parçaları kullanarak Çin'de bir araya getirilen ürünler olduğunu öne sürmüşlerdir.

ABD ile Çin mal ticareti açığı, diğer ABD ticaret ortaklarından önemli ölçüde daha büyüktür. Bazı analistler, Çin ile olan büyük ticaret açıklarının ABD'nin Çin ile olan ticaret ilişkisinin bir şekilde dengesiz, haksız ve ABD ekonomisine zarar verdiğini gösterdiğini ileri sürmekteyken, diğerleri, bu açıkların büyük ölçüde küresel üretimdeki değişimlerin, geniş ve karmaşık tedarik zincirlerinin ortaya çıkmasının bir yansıması olduğunu belirtmektedirler. Bu çerçevede, Çin, çoğu ülkeden gelen malları ihraç eden, ihracata yönelik çok uluslu firmaların nihai olarak bir araya geldiği son noktadır (Morrison, 2018).

Birçok analist, ABD ile Çin arasındaki ikili ticaret dengesizliğinin keskin bir şekilde artmasını büyük ölçüde diğer ülkelerden Çin'e kadar uzanan üretim tesislerindeki hareketlere dayandırmaktadırlar. Bir başka deyişle, Japonya, Tayvan, Hong Kong vb. yerlerde yapılan ve daha sonra ABD'ye ihraç edilen çeşitli ürünler artık Çin'de (çoğu durumda yabancı firmalar tarafından) yapılmaktadır. 1990-2016 yılları arasında, Çin'in Pasifik Kıyı ülkeleri arasında ABD tarafından üretilen ürünlerin tedarikçisi olarak oynadığı rol keskin bir şekilde artarken, bu ürünler için Pasifik Kıyısı'nın geri kalanının (Çin hariç) nispi önemi keskin bir şekilde azalmıştır. 1990 yılında Çin, ABD'nin imal ettiği ürünlerin ithalatının payının %7.6'sını oluştururken, 2017'de bu pay % 55,4'e yükselmiştir. Bu kısmen, çok uluslu şirketlerin ihracat odaklı üretim tesislerini diğer ülkelerden Çin'e kaydırmasından kaynaklanmaktadır. Üretimdeki kaymanın önemli bir miktarının Japonya'yı içerdiği ve 1990'da Japonya'nın, ABD tarafından üretilen ürünlerin ithalatının %23.8'ini oluşturduğu görülse de, 2017'de bu seviye %7'ye düşmüştür. Oysa Çin'in payı % 3,8'den % 26,2'ye yükselmiştir (Morrison, 2018).

Apple, dünya çapında yaklaşık 900 tesisle 200'ün üzerinde kurumsal tedarikçiyi kullanmıştır. 2017 yılında bu tesislerin en büyük beş ülke kaynağı Çin (358), Japonya (137), ABD (64), Tayvan (55) ve Güney Kore (34) olmuştur. Apple iPhone'lar, Tayvanlı şirketler (Foxconn ve Pegatron) tarafından, yurtdışından ithal edilen bir dizi ara mal kullanarak (veya çoğu durumda Çin'de yabancı firmalar tarafından yapılan ara ürünler) Çin tarafından bir araya getirilmiştir. Birçok analist, Çin'de üretilen katma değer ürünün toplam değerine göre küçük olduğunu, çünkü çoğunlukla yabancı bileşenlerin montajını içerdiğini belirtmektedir. Öte yandan Apple'ın brüt kâr açısından iPhone satışından en büyük faydalanıcı olduğu da düşünülmektedir (Morrison, 2018). Ancak, geleneksel ticaret verileri, iPhone'u oluşturmanın her aşamasında ortaya çıkan katma değeri doğru şekilde ilişkilendirmemektedir. Daha ziyade, ABD Çin'den iPhone'lar ithal ettiğinde, ABD ticaret verileri, ürünün Çin menşeli olarak tam değerinin, Çin'in ABD ile olan ticaret açığının büyüklüğünü yapay olarak artırdığını iddia etmektedirler.

ABD-Çin ekonomik bağlarının büyümesinin faydalarını ve maliyetlerini ölçmek ve değerlendirmek, ABD'de politika yapımcılar ve ekonomistler arasında, özellikle de çeşitli imalat

sektörleri ve işçiler üzerindeki etkisiyle ilgili olarak sıklıkla tartışılmaktadır. Çin tek başına ABD yerli üreticilerini yerinden etmemiştir. Buna ek olarak, Çin'den yapılan bazı ithalatlar ABD'de yapılan ABD yapımı ara parçalar (yarı iletkenler gibi) içerir. Çin'den gelen birçok ithalat, Çin'den nispeten küçük bir katma değere sahip nihai birleştirilmiş ürünler (Apple iPhone'lar gibi) ve ürünlerin inovasyonuyla üretilen veya desteklenen işlerin ticaret verilerinde muhasebeleştirilmez. Son olarak, teknolojik yenilik gibi ticaret dışındaki faktörler de bazı sektörlerdeki iş seviyelerini etkileyebilir. Benzer şekilde, Çin en büyük ABD mal ithalatı kaynağı olsa da, ABD ekonomisindeki genel etki nispeten küçüktür. ABD'de tüketici harcamalarını inceleyen San Francisco Merkez Bankası'nın araştırmasına göre, 2010 yılında, ABD kaynaklı kişisel tüketim harcamaları, ABD kaynaklı toplam tüketim mallarının % 88,5'ini (toplam ithalatın %11,5'i) açıklamaktadır. Çin'den yapılan ithalatlar ABD'nin %2,7'sini oluştururken, bu miktarın yarısından daha azı Çin ithalatının gerçek maliyetine (fiyatına) bağlanmış - gerisi ABD yapımı ürünlere ve işçilere Çin yapımı ürünlerin taşınması, satılması ve pazarlanmasıyla sonuçlanmıştır (Federal Reserve Bank of San Francisco, 2016).

Küreselleşmenin etkileri, ABD'de biraz tartışmalı bir konu olmuştur. Çin'in ekonomik reformları ve hızlı ekonomik büyümesi, küreselleşmenin etkileri ile birlikte, ABD ve Çin ekonomilerinin gittikçe daha fazla bütünleşmesine neden olmuştur. Bazıları, ABD'li firmaların üretimde deniz aşırı üretim yapmasını kolaylaştırdığını ve bunun ABD'de (özellikle imalatta) iş kayıplarına ve ABD işçileri için daha düşük ücretlere yol açtığını savunurken, diğerleri, küreselleşmenin ABD şirketlerini daha verimli hâle getirmeye ve yurt içi üretiminin daha üst düzey ya da daha teknolojik olarak gelişmiş üretimden daha fazla pay almasını (yurtdışında daha düşük maliyetli üretimi sağlarken) teşvik etmesini ve böylelikle bu firmaları daha rekabetçi bir hâle getirdiğini iddia etmektedir. Sonuç, ABD'nin katma değer açısından büyük bir küresel üretici olmaya devam etmesi olmuştur.

Çin'in teknoloji şirketlerine yatırımları, "milli güvenlik" kaygısıyla ABD'de paniğe yol açarken, iki ülkenin karşılıklı hamleleri yeni bir ticaret savaşı başlatmıştır. Çinli şirketler tarafından 2005-2017 arasında ABD'ye yapılan yatırımların tutarı 171 milyar \$'dır. Bu tutarın 60 milyar doları bilgi teknolojileri, iletişim, otomotiv, havacılık ve tıp alanında faaliyet gösteren teknoloji odaklı şirketlere yapılmıştır. ABD'li ve Çinli teknoloji şirketlerinin piyasa değerlerinin karşılaştırılması iki ülke arasında rekabetin gittikçe arttığını göstermektedir (Anadolu Ajansı).

Tablo 9: Çin ve ABD Teknoloji Şirketlerinin Karşılaştırılması

Çinli Teknoloji Şirketleri	ABD'li Teknoloji Şirketleri		
Baidu	71 milyar \$	Google	359 milyar \$
Tencent	185 milyar \$	Facebook	226 milyar \$
Alibaba	219 milyar \$	Amazon	198 milyar \$

Kaynak: Anadolu Ajansı

Pek çok kez Çinli yetkililer Çin-ABD ticaret dengesizliğini azaltma konusundaki isteklerini dile getirmişlerdir. Ancak bu, Trump'ın tarifeleri uyguladığı sırada Çin'in temkinli olarak kalacağı anlamına gelmemektedir. Sonuç itibarıyla tarifeler, her iki ülkenin üretim sektörlerinin ciddi bir şekilde bozulmasına yol açar. Ayrıca, ekonomik misillemenin yayılması da, küresel ticaret ve piyasalarda bozulmaya yol açar. Ekonomi tarafındaki bu durum, ideolojik

ve milliyetçi boyutlar eklenince, kendi halkının önünde geri çekilmeyi zor bulan iki tarafın liderlerinin de aşırı tepki vermesine yol açar. Bu bağlamda, dünya liderleri birbirleriyle yarışırçasına denenmiş deneyerek farklı sonuçlar almak peşindedirler. Ancak, Trump, “halk”, “önce çıkarlar”, “Amerika’yı yeniden harika yapmak” gibi nostaljik seçim sloganları kullanmasına rağmen, ekonomi politikalarıyla gündemden düşmeyen ve öncekiler gibi olmayacağını hissettiren bir liderdir (Kurt, 2018).

ABD hükümeti, Çin’e karşı tek taraflı eylem ve tehditler kullanmaktadır. Ancak ABD unutmamalıdır ki, tek taraflı taleplerin, güçlü bir ticaret partnerine karşı sınırlı bir etkisi vardır. Örneğin, Çin’in ABD’de grev yapabileceği pek çok alan vardır. Boeing tarafından üretilen her dört uçaktan biri Çin’e satılmaktadır. Boeing Şirketi, ABD’nin en büyük pazarı haline geldiği 2017 yılında toplam küresel teslimatların % 26’sına tekabül eden 202 uçak teslim etmiştir. Boeing, önümüzdeki 20 yıl boyunca (2017-2036) Çin’in yaklaşık 1.1 trilyon dolar değerindeki 7,240 yeni uçağa ihtiyaç duyacağını ve Boeing’in ABD dışındaki en büyük ticari uçak müşterisi olacağını tahmin etmektedir (Boeing, 2017). General Motors (GM), Çin’de 2010’dan 2017’ye kadar her yıl ABD’de olduğundan daha fazla otomobil ve kamyon sattığını ve GM’nin Çin’deki satışlarının, ABD’deki 3 milyona kıyasla 4 milyon araç olduğunu belirtmiştir. GM’nin Çin’deki ortak girişim operasyonlarından elde edilen hisse senedi gelirinin ise, 2017’de 2 milyar dolar olduğunu açıklamıştır. Çin’e yönelik GM araç birimi satışlarının, küresel toplamın % 42.1’ini oluşturduğunu ve Çin’in araç pazarının 2020 yılına kadar 5 milyon adet veya daha fazla artacağını vurgulamıştır (GM-2018, GM-2016). Tarımda ise Çin, Kanada’dan sonra ABD tarım ürünlerinin en büyük müşterisidir. 2016 yılında ABD’nin soya fasulyesi ihracatının %62’si Çin’e gitmiştir (WITS Database).

Çin ayrıca, ülkesinde faaliyet gösteren ABD şirketleri için de birtakım düzenleyici tedbirler alabilir. Apple ve Starbucks gibi şirketler Çin merkezli operasyonlardan önemli gelir elde ederken, Wal-Mart gibi perakendeciler, Çin’den düşük maliyetli elektronik, giysi ve mobilya ithal etmekten yararlanmaktadır. Ancak Çin, bu cepheye çok sert bir baskı uygularsa, ABD’deki Çin şirketlerine karşı benzer önlemlerle misilleme yapabilir ve/veya ABD şirketlerini daha düşük maliyetli ülkelere daha hızlı bir şekilde geçiş yapmaya teşvik edebilir. Mevcut siyasi ve ekonomik iklimde aşırı agresif bir yaklaşım, her iki tarafa da büyük zarar verecektir. Aslında Çin’deki mevcut büyüme stratejisinin tüm temeli daha büyük ekonomik açıklığa dayanmaktadır. Çin’in tüm politika çerçevesi daha fazla açıklık getirmeyi amaçlamaktadır; çünkü Başkan Xi Jinping’in Çin’i bir sonraki küresel ekonomik ve finansal hegemonya yapma tutkusunu gerçekleştirmek için açıklık şarttır.

5. ABD-Çin Arasındaki Fikri Mülkiyet Hakları Sorunu

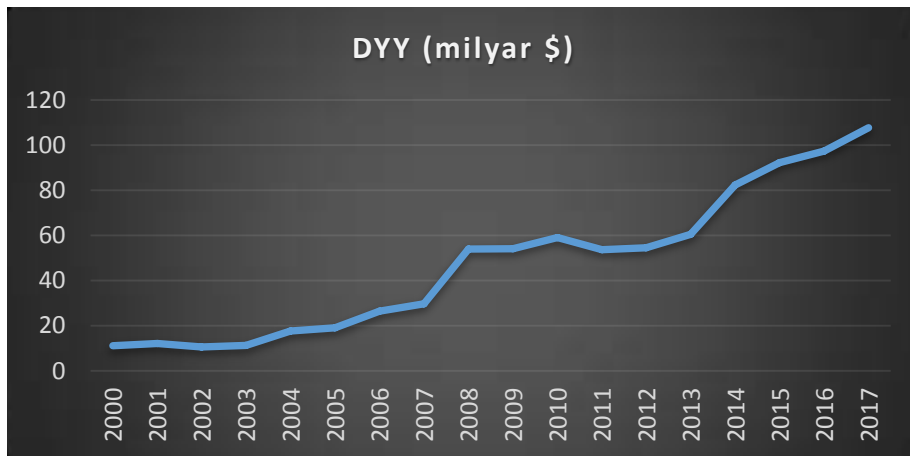
Bir ülkenin fikri mülkiyet birikimi, o ülkenin küresel rekabet açısından konumunu belirlemede önemli bir göstergedir. Bu birikim, o ülkeye diğer ülkelere nazaran esaslı bir rekabet avantajı sağlar. Örneğin ABD’de “fikri mülkiyet ağırlıklı endüstriler” şeklinde adlandırılan biyoteknoloji ve bilişim teknolojisi sektörlerinin ABD ihracatının yarısından fazlasını teşkil ettiği, ekonomik büyümenin %40’ını sağladığı ve yüksek maaşlı ABD vatandaşlarının bu sektörlerde istihdam edildiği ifade edilmektedir. Ülkelerin fikri mülkiyet birikimi ile gelişmişlik düzeyleri arasında doğrudan bağlantı kurmak mümkündür. Dolayısıyla günümüzde fikri mülkiyet, ülkeler açısından küresel rekabetin en önemli aracı haline gelmiştir. Bu birikimi artırmak ve yüksek bir düzeyde tutmak için ülkeler çeşitli politikalar geliştirmekte,

eğitim, vergi, istihdam, sosyal güvenlik ve diğer politikalarını belirlerken bu hedefi de göz önüne almaktadırlar.

Çin'in Tarife ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve onun halefi örgütü DTÖ'ye katılım müzakereleri 1986'da başlamış ve tamamlanması 15 yıl sürmüştür. DTÖ müzakereleri sırasında, Çinli yetkililer Çin'in gelişmekte olan bir ülke olduğu ve adil şartlar altında örgüte girmek istedikleri konusunda ısrar etmişlerdir. ABD, Çin'in DTÖ'ye ancak ticaret rejimini büyük ölçüde serbest bıraktığında girebileceği konusunda ısrar etmiş, sonunda, Çin'in çeşitli ticaret ve yatırım engellerinde anında ve kapsamlı indirimler yapmasına ve belirli hassas sektörler için bir miktar koruma sağlamasına izin veren bir uzlaşmaya varılmıştır. Çin'in DTÖ üyeliği, 10 Kasım 2001'de Doha, Katar'daki DTÖ Bakanlar Konferansı'nda resmen onaylanmış ve 11 Aralık 2001 tarihinde resmi olarak kabul edilmiştir.

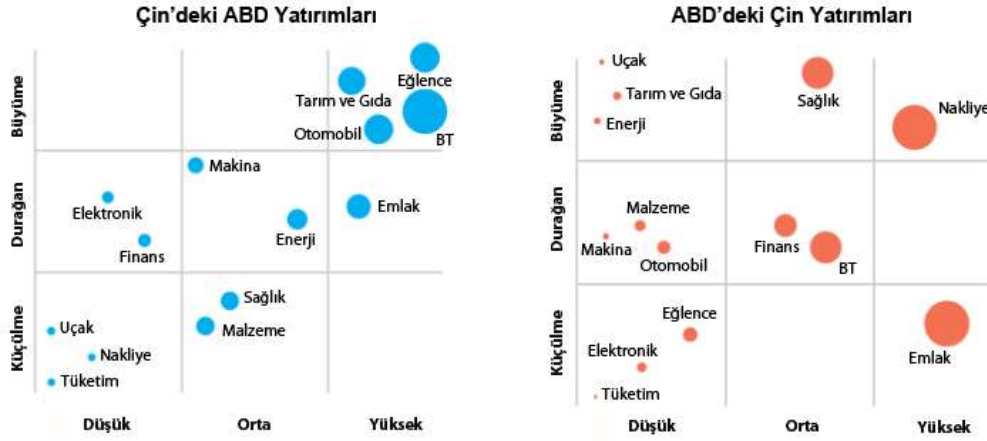
Çin'i kapsamlı bir ticaret serbestleştirme anlaşması çerçevesinde DTÖ'ye sokmak, 1990'ların sonlarında ABD'nin önemli bir ticari hedefi olmuştur. Pek çok ABD'li politika yapıcı, Çin'in DTÖ üyeliğinin Çin hükümetini piyasa reformlarını derinleştirmeye, hukukun üstünlüğünü desteklemeye, hükümetin ekonomideki rolünü azaltmaya, Çin'i dünya ekonomisine daha fazla entegre etmeye ve ABD'nin kullanımına olanak sağlamaya teşvik ettiğini düşünmüştür. Sonuç olarak, Çin'in daha güvenilir ve istikrarlı bir ABD ticaret ortağı haline geleceği umulmuştur. ABD ticaret yetkilileri, DTÖ'ye katıldıktan sonraki ilk birkaç yıl içinde Çin'in, piyasa ekonomisine geçişini kolaylaştıran ve ticarete ve DYY'ye açıklığını artıran ekonomik reformları kabul etmede önemli bir ilerleme kaydettiğini iddia etmişlerdir (Şekil 2 ve Şekil 3, ABD ve Çin arasındaki DYY ilişkisini göstermektedir). Bununla birlikte, 2006'dan başlayarak, daha fazla piyasa liberalizasyonuna doğru ilerleme yavaşlamış ve 2008 yılına gelindiğinde, ABD hükümeti ve iş yetkilileri daha kısıtlayıcı bir ticaret rejimine yönelik eğilimlerin arttığını belirtmişlerdir. USTR'nin Çin'in DTÖ uyumu hakkındaki 2018 raporu, ABD'nin Çin ticaret rejimine ilişkin endişelerini şöyle özetlemektedir: ABD-Çin ticaretinde ortaya çıkan sorunların çoğu Çin hükümetinin müdahaleci politikaları ve uygulamaları ile Çin'in ekonomisindeki devlet teşebbüsleri ve diğer ulusal şampiyonların büyük rolü ve yatırım ticaretinin kaçınılmaz olarak ticaret sürtüşmelerine yol açacak önemli ticaret çarpıtmaları yaratmaya devam etmesine yol açabilir (USTR, 2018).

Şekil 2: ABD'nin Çin'deki DYY'leri (2000-2017) (milyar \$)

Kaynak: bea.gov

Şekil 3: Çin ve ABD Arasında Endüstrilere Göre İki Yönlü DYY (2017)*

Kaynak: Rhodium Group

* Y eksenini 2017 yılındaki büyümeyi, X eksenini ise 2017 yılındaki yatırım seviyesini göstermektedir.

Çin'in endüstri politikalarında hile yapıp yapmadığı ve küresel rekabeti bozup bozmadığı konusu uzun süredir oldukça hararetli tartışmalara neden olmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki üretim firmaları veya bu firmaların politik destekçileri, Çin'in endüstriyel ve ihracat başarısını "hile" ile elde ettiğini iddia etmektedirler. Burada kastedilen, Çin yönetiminin şirketlerini yardım ve teşviklere boğarak, faiz oranlarıyla ya da döviz kurlarıyla oynayarak, enerji fiyatlarını değiştirerek, dış rekabete karşı koruyucu önlemler uygulayarak kendi şirketlerine haksız bir ayrıcalık sağladığı iddiasıdır. Kroeber (2017), başarılı bir "yakalama" ekonomisi yönetecek her hükümetin, benzer tedbirlerin en azından bir kısmını uygulayacağını ve buna 19. yüzyılın büyük kısmında fikri mülkiyet haklarına saygı göstermemesiyle meşhur olan ABD'nin de dâhil olduğunu belirtmiştir. ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na kadar korumacı politikalar, yüksek gümrük vergileri ve kotalar uygulamaya devam ettiğini ve bu uygulamaların bir kısmına "hile" demenin çok da yanlış olmayacağını belirtmiştir. Bütün ülkelerin, sürekli olarak kendi vatandaşları lehine ticaret ve yatırım kurallarını esnetme gayretinde olduğunu ve pazardaki payları ve güçleri nispetinde de başarı sağlayacaklarını vurgulamıştır (Kroeber, 2017).

1990'ların başından beri FMH'nin korunması, Çin ile ticaret ortakları, özellikle de ABD arasında sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Gelişmiş ülkelerdeki pek çok şirket, patentlerinin ve ticari haklarının Çin'de güvende olmadığını çünkü yerel şirketlerin ürünlerini taklit ettiklerini ve Çin'in bu ihlallere karşı pek de bir şey yapmadığını söyleyerek şikayette bulunmuştur. FMH ihlallerini, Çin'in endüstriyel gelişmesinde ne derece rol oynadığı konusu sıklıkla gündeme gelmiş ve Çin'in ekonomik başarısının FMH ihlalleri gibi "adaletsiz uygulamalar" sayesinde olduğu söylentileri yaygınlık kazandırmıştır. Çin uzun zamandır FMH konusunda "öncelikle takip edilecek ülkeler" listesinde yer almaktadır.

Çin'deki FMH hırsızlığı iddiasının bir örneği, American Superconductor Corporation'ı (AMSC) içermektedir. 14 Eylül 2011'de AMSC, Çin'in en büyük rüzgar türbini üreticisi Sinovel Wind Group Co., Ltd. ve AMSC'nin fikri mülkiyetinin yasadışı kullanımını iddia eden diğer

tarafına karşı cezai ve hukuki şikayette bulunduğunu açıklamıştır. AMSC'ye göre, Sinovel yasadışı bir şekilde (bir AMSC çalışanına rüşvet vererek), AMSC'nin rüzgar türbini kontrol yazılımı kodunu kullanıp sahadaki 1.5 megawatt rüzgar türbinini yükseltmeyi amaçlamıştır. Buna ek olarak, AMSC, Sinovel'in AMSC'den gelen sevkiyatları ödemeyi reddettiğini ve bunun yanı sıra parçaların ve yedek parçaların gelecekteki sevkiyatları için de onay vermeyi reddettiğini iddia etmiştir. AMSC, Sinovel'e karşı birçok dava açmış ve Sinovel'in sözleşme ihlallerinin neden olduğu zararların tazminini istemiştir. AMSC, Sinovel'in yaptıklarını nedeniyle piyasa değerinin yaklaşık yarısını kaybetmiş, 2017 yılı itibari ile AMSC'nin hisse senedi değeri % 96, iş gücü ise % 70 oranında düşmüştür. Morrison (2018)'a göre Çinli şirketler, gerekli teknolojiyi bir kez aldıklarında, teknolojinin ya da teknolojinin bahanesiyle Batılı ortaklarını terk edeceklerdir. Bu, Çin yerel endüstrilerine rekabet avantajı sağlamak için neredeyse herhangi bir yolla teknolojiyi tedarik etmeyi amaçlayan Çin sanayi politikasının bir başka örneğidir.

Çin ve ABD arasında devam eden ticaret müzakereleri artık bir “ticaret savaşı” olarak adlandırılmaktadır. Trump, Çin'in fikri mülkiyet ihlalleri yaptığı konusunda oldukça ısrarlı davranmaktadır. Trump yönetiminin almaya karar verdiği cezai önlemler ne olursa olsun, Çin, bunu yapmanın artık ekonomik çıkarına olmadığına karar verene kadar fikri mülkiyet haklarını ihlal etmeye devam edecektir. Ancak, Çin bu tür ihlallerden suçlu ilk ulus olmadığı gibi son da olmayacaktır. Tarihsel olarak, bir ülkenin fikri mülkiyet yasalarının hızı ve yörüngesi - yanı sıra diğer uluslara saygı ve uyma-ekonomik gelişme seviyesine ve ekonomik çıkarlarının FMH'ye ilişkin olarak nasıl daha da ileriye baktığına dayanacaktır. Örneğin, Amerika ilk zamanlarında sadece İngiliz tasarımlarını çalmakla kalmamış, aynı zamanda yetenekli İngiliz ustaları da kaçırmıştır. Amerikalılar, bağımsızlıkları için çok sıkı savaştıktan sonra, İngiliz fikri mülkiyet rejiminin sadece bir dış politika yorumcusu olarak, ABD'yi hazır bir hammadde kaynağı olarak ve düşük uç üretim için esir bir pazar olarak hizmet etmeye zorlamak amacıyla “sözde sömürge manevrası” olduğuna inanmışlardır. Bir diğer örnek, 1830'larda, Amerikalı tüccarlar Nathaniel ve Frederick Carne'in, Avrupa'dan üst düzey malları satın alamamakla birlikte, yine de uygun fiyatlı lüks için tek kullanımlık bir gelir elde eden orta sınıf tüketicilerin genişleyen bir dilimini keşfetmeleri olmuştur. Üst düzey lüks mallarından bazılarını çok daha düşük bir maliyetle kitlesel üretilebilecekleri Çin'e göndermişler, daha sonra onları miktar olarak ABD'ye geri ithal etmişlerdir (Mendis ve Wang, 2018).

Taklit ürünlere izin verilmesi ya da FMH ihlallerinde gevşek davranılması genellikle teknolojik olarak geride kalmış ülkeler tarafından ihracatın büyütülmesi ve endüstriyel gelişme için yaygın olarak uygulanan taktikler olmuştur. Örneğin, 18. yy. başlarında Çin, porselen tekniklerini ticari sır kapsamında korumaya çalışmış fakat Avrupa'da porselen sanayisinin gelişmesi büyük ölçüde Cizvit misyonerlerinin Çin'den gönderdikleri raporlar sayesinde olmuştur. Bir başka örnek, ithalatı Çin tarafından yasaklanmış olan çay bitkisinin çalınmasının İngiltere'nin Hindistan'da çay endüstrisini kurmasını sağlamasıdır. 19. yy. başında ABD, Avrupa ile FMH konusunda en büyük çekişmeleri yaşamıştır. Bu bağlamda, Massachusetts Eyaleti'nin Lowel Kasabası'nda kurulan ilk tekstil fabrikası tamamen endüstriyel hırsızlık eseridir. Çünkü, Francis Cabot endüstri casusluğu yaparak Lowell'in modern tekstil üretimi için gerekli olan güç sistemlerini satın alması mümkün olmadığından Lancashire bölgesinde tekstil fabrikalarında iş bulmayı becermiş ve burada kullanılan makinaların tüm özelliklerini defterine not alarak kendisi tekrar imal etmiştir. Bu örneklerden yola çıkılarak denilebilir ki, FMH ihlalleri ahlaki olarak savunulamayacak bir şey olsa bile olağan ve yaygın bir uygulamadır. Bir ülke zamanla kendine

ait FMH biriktirdiğinde bu hakları korumanın, çalmaktan daha kârlı olacağı bir eşiğe ulaşır ve bu zamana kadar ihlallerin devam etmesi beklenebilir. Çin'de de FMH için özel mahkemelerin kurulması ve adli cezaların ciddiyetle uygulamaya başlanması ile bu sürece girildiği söylenebilir. Çin çok büyük bir pazara sahiptir ancak şirketleri teknolojik olarak geri kalmıştır. Bu bağlamda, Çin'in "teknoloji transferi" altında FMH hırsızlıklarını örtbas etmeye çalışması eleştirilen diğer bir konudur. Örneğin, Çin'in "yerli yenilikçilik" politikası pazar erişimi için bir ön koşul olarak "teknoloji transferi" şartını ortaya sürmüştür. Yabancı şirketler, ürünlerini Çin'de satarak çok büyük kârlar elde edeceklerini görürler, Çin Hükümeti de bu pazara erişim hakkını bir pazarlık unsuru olarak görüp oluşan kârdan azami pay almaya çalışmaktadır. Bu payı Çinli şirketlere teknolojinin kazandırılması ile gerçekleştirmek yönetimin önceliğidir. Şimdiye kadar yabancı şirketler bu girişimlere başarıyla karşı koymuştur (Kroeber, 2017).

Trump yönetimi aldığı önlemlerle Çin'e yönelik ticaret politikasını daha sert bir çizgide sürdürme niyetini göstermiştir. Çin'in DTÖ yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki sicili de dâhil olmak üzere; ABD'nin ticari sırlarının ve teknolojisinin siber hırsızlığı gibi konularda fikri mülkiyetini ihlal ettiği konusundaki şikâyetleri artmıştır. ABD'nin bu şikâyetlerine karşı Çin, sanayisini geliştirmek ve korumak için endüstriyel politikalarını güçlendirmeye çalışmakta ve bu bağlamda ABD'nin Çin'e karşı uyguladığı kapsamlı ticaret ve yabancı yatırım kısıtlamalarına karşı önlem almaya çalışmaktadır. ABD'de 1974 yılında çıkarılan Ticaret Kanunu'nun 301'inci maddesi, devlet başkanına, ülkenin sanayi kuruluşlarını diğer ülkelerin "adil olmayan" ticari uygulamalarından korumak için söz konusu ülkelere tek taraflı vergi uygulama ve ticari kısıtlamalar getirme yetkisi vermektedir. Bugüne kadar ABD tarafından atılan adımların en önemlilerinden biri Bölüm 301 davasının başlatılması olmuştur. ABD, DTÖ taahhütlerini yerine getirmediği iddiasına itiraz etmek için DTÖ anlaşmazlık çözümü mekanizmasını bir çok kez kullanmıştır. Bugüne kadar, Çin'e karşı 23 ihtilafli çözüm davası ya da tüm DTÖ üyelerinin Temmuz ayına kadar Çin'e karşı açtığı davaların toplam sayısının % 55'i kadar dava açmıştır. Çin ise DTÖ'ye karşı dava açarak, DTÖ katılım anlaşmasının şartlarının, tüm DTÖ üyelerinin kendisine piyasa ekonomisi olarak muamele etmesi gerektirdiğini iddia etmiştir. Buna karşılık ABD ise, piyasa ekonomisi denilebilmesi için Çin'in ilk önce bir piyasa ekonomisi olduğunu göstermesi gerektiğini savunmuştur.

Çin Ticaret Bakanlığı sıklıkla, ABD'nin, DTÖ'nün kurallarını ve ülke yasalarını görmezden gelerek Çin'e soruşturma açmasının sorumsuzluk olduğu ve Washington yönetiminin Çin'e tarafsız davranmadığı konusunda şikâyet etmektedir. ABD'nin Ticaret Kanunu'nun 301'inci maddesi uyarınca yaptığı soruşturmayla dış dünyaya "yanlış" sinyal verdiğini ileri süren Çin hükümeti, ABD'nin tek taraflılığı ve koruyucu tutumundan şiddetli bir biçimde hoşnutsuzluk duymaktadır (Bloomberg, 2017). Çin fikri mülkiyet tarihi, dünyadaki ilerlemelere uyum içinde ilerlemiştir. Çin, WIPO üyesi olduktan sonra, fikri mülkiyet çerçevesini güçlendirmeye ve bu hakların korunmasını yöneten yasaları yürürlüğe koymaya başlamıştır. ABD, Çin'in ayakkabıdan Apple'a kadar uzun bir marka listesini taklit eden korsanlık ve sahte ürünlerde üne sahip olduğunu savunmaktadır. Çin, ABD'nin tüm suçlamalarını reddederken, DTÖ kurallarını ihlal etmediğini, DTÖ kurallarına uygun olarak politikalarını güncellediğini ve endüstrilerini desteklemek için FMH korumasını arttıracığını belirtmiştir.

Çin'in hedeflediği yerli yenilik projesine ABD cephesi birtakım tepkiler göstermiştir. 2009 yılında başlayarak birkaç ABD şirketi, bir "Yerli İnovasyon Ürün Akreditasyonu" sistemi

kuracak olan bir dizi Çin hükümeti genelgesi hakkında endişelerini dile getirmeye başlamıştır. Örneğin, 2009 yılının Kasım ayında, Çin hükümeti “2009 Ulusal Yerli İnovasyon Ürün Akreditasyonu Çalışmasını Başlatmak Üzerine Bir Genelge” yayınlamıştır. ABD iş dünyası temsilcileri, Çin hükümetinin, fikri mülkiyet sahibi yerli firmalara tercihli muameleyi yaygınlaştırdıklarından ve dolayısıyla büyük ölçüde yabancı firmaları hariç tuttukları için, korumacı olduklarını savunarak genelgeler konusunda derin endişeler duyduklarını dile getirmişlerdir. ABD Ticaret Odası ve 33 iş birliği tarafından 10 Aralık 2009 tarihinde Çin hükümetine yazılan bir mektup, yerli yenilikler sirkülerinin Çinli olmayan herhangi bir şirketin Çin hükümet alım pazarına katılmasının neredeyse imkânsız - hatta Çin'de önemli ve uzun vadeli yatırımlar yapan, Çin vatandaşlarını istihdam eden ve Çin hükümetine vergi ödeyenlerin bile- olduğunu belirtmiştir. Bazı ABD'li işadamları, Çin'in yerli inovasyon yönetmeliklerinin ana hedeflerinden birinin, yabancı firmaların, hükümet sözleşmelerine hak kazanabilmek için Çin'de AR-GE faaliyetlerini artırmalarını teşvik etmek olduğunu iddia etmişlerdir. Bu gelişmelere karşılık Çin hükümeti, yabancı firmalara karşı ayrımcılık yapmadıklarını ya da küresel ticaret kurallarını ihlal etmediklerini savunarak, yerli inovasyon politikaları konusundaki ABD endişelerine cevap vermiştir. Ocak 2011'de Çin Devlet Başkanı Hu Jintao'nun ABD'ye ziyareti sırasında, Çin hükümeti, inovasyon politikalarını hükümet alım tercihlerinin sağlanmasıyla ilişkilendirmeyeceğini belirtmiştir. Kasım 2011'de Çin'in IPR politikalarının DTÖ incelemesinde, ABD DTÖ temsilcisi, Çin'in yerli inovasyonu benimseme politikalarının “teknoloji transferini zorlamayı amaçlayan artan ayrımcı politikalara karşı sıkıntı verici bir eğilim yarattığını” belirtmiştir.

ABD iş grupları, MLP planının Çin'in fikri mülkiyet gibi yabancılara yönelik taahhüdünü nasıl etkileyeceğiyle de ilgilenmektedir. Bu bağlamda MLP'nin, yerli ve ulusal inovasyon yeteneğini geliştirmek için, ithal teknolojinin asimilasyonu ve emilimine dayanan özgün inovasyon, entegre inovasyon ve yeniden inovasyonun artırılması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Bu görüş, Çin'in mevcut teknolojiyi almayı, üzerinde bazı değişiklikler ve geliştirmeler yapmayı ve orijinal FMH sahiplerini kabul etmeden veya tazmin etmeden kendi başına olduğunu iddia ettiğini göstermektedir. Aslında ABD tarafının vurguladığı nokta, Çin'in yerli inovasyon politikalarının birçok uluslararası teknoloji şirketine yönelik dünyanın daha önce hiç görmediği bir ölçekte teknoloji hırsızlığı için bir plan olduğunu düşünmesidir.

Tüter (2018)'e göre Çin'in bir gün ABD'yi tehdit edebilecek askeri bir güç olabileceği endişesinden daha acil bir sorun olarak öne çıkan husus, Çin'in silah satışları ve diğer devletlere yaptığı teknoloji transferidir. İran, Irak, Libya, Kuzey Kore, Pakistan ve Suriye gibi devletlere Rusya'yla birlikte teknoloji transferi yapmakla suçlanan bir ülke konumunda olan Çin'in, ABD tarafından "haydut devletler" olarak tanımlanması bu ülkelerle ilişkilerini giderek geliştirmesi, liberal Batı'nın küresel hedeflerini gerçekleştirmesini dolaylı olarak zorlaştırmaktadır. ABD'deki iş ve hükümet temsilcileri, siber saldırılardan gelenler de dâhil olmak üzere, Çin'de (ve başka yerlerde) FMH'nin ihlali sonucunda ABD'li firmaların maruz kaldıkları ekonomik kayıplar konusundaki endişelerini sıklıkla dile getirmektedir. ABD inovasyonu ve yarattığı fikri mülkiyet, ABD ekonomisinin ve küresel rekabet gücünün kritik bir kaynağı olarak çeşitli iktisatçılar tarafından dile getirilmiştir. Örneğin, ABD Ticaret Bakanlığı'na göre, 2014'te ABD'de doğrudan ya da dolaylı olarak, 45,5 milyon iş desteklenmiş ve ekonomiye katma değer olarak ABD GSYİH'sinin % 48,2'sine eşit olan 6,6 trilyon dolar katkıda bulunulmuştur. Buna ek olarak, fikri mülkiyet yoğun endüstrilerin toplam ürün ihracatı 842 milyar dolara ulaşmıştır. ABD Ekonomik Analiz Bürosu'na göre, 2017'de yabancı şirketler FMH'lerinin kullanımı için

ABD fikri mülkiyet sahiplerine 128.4 milyar dolar (8.8 milyar dolar Çinli taraflarca ödeniyordu) ödemişlerdir. FMH'nin etkili ve tutarlı bir şekilde korunmasının olmaması, ABD'de iş yapan firmaların Çin'de iş yaparken karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri olarak gösterilmektedir. NDP Consulting tarafından yapılan bir araştırmada, 2008 yılında, fikri mülkiyet yoğun üretimde ABD'li çalışanların fikri mülkiyet dışı endüstrilerde benzer düzeylerde çalışanlardan %60 daha fazla kazanç sağladığı tahmin edilmektedir (Morrison, 2018). ABD'nin üretiminin çoğunu Çin gibi düşük maliyetli ülkelere ulaştırma yeteneği, yüksek kazançlı işlerin yaratıcısı olmasının yanı sıra yüksek rekabetçi ve kârlı birtakım faaliyetlerde bulunmasını sağlamaktadır. Ancak, FMH korsanlığı ve ihlali önemli bir küresel sorundur. Çin'in FMH koruma rejimini son birkaç yılda önemli ölçüde geliştirmesine rağmen, ABD fikri mülkiyet endüstrileri Çin'deki korsanlık oranlarının kabul edilemeyecek kadar yüksek ve ekonomik açıdan önemli kayıplar olduğunu düşünmektedirler.

ABD, Çin'in fikri mülkiyet haklarının korunmasını ve DTÖ kurallarını göz ardı ederek endüstrinin geniş kitlelerinin seslerini güçlendirmeye yönelik çabalarını göz ardı etmeye devam etmektedir. Çin, ABD'nin tek taraflı davranıp ticaret korumacılığını savunmasına şiddetle karşı çıkmaktadır. ABD'nin bu hareketi ne Çin'in çıkarlarına, ne ABD'nin çıkarlarına, ne de küresel çıkarlara elverişli değildir. Çin, meşru hak ve menfaatlerine zarar verilmesi durumunda sessiz kalmayacaktır. 301 soruşturması ile ilgili olarak Çin, birçok durumda konumunu açıkça belirtmiş, meşru çıkarlarını savunmaya tamamen hazır olduklarının ve korkmadıklarının altını çizerek asla bir ticaret savaşına girmek istemediğini vurgulamıştır (MOFCOM, 2018).

Teknoloji transferi, fikri mülkiyet politikaları ile etkileşim içerisindeki bir diğer unsuru teşkil eder. Küresel ölçekte teknoloji transferi, gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelere doğru tek yönde gerçekleşmektedir (Goth, 2006). Gelişmekte olan ülkelere fikri mülkiyet düzenlemelerinin ve FMH'nin etkin şekilde korunduğu bir ortamın varlığı teknoloji transferine olumlu etki etmektedir (Magic, 2003). Diğer yandan, bu hakların sağladığı tekelin maliyeti de GOÜ yönetimlerini kaygılandırmaktadır. FMH'nin ülke pazarlarındaki rekabete zarar verecek şekilde kullanımının rekabeti koruyan kurullarla ve etkin bir rekabet politikasıyla önlenmesi bu kaygıları giderebilir. Ayrıca ülkenin öncelikli teknolojik ihtiyaçları uzun vadeli hedefleri göz önünde bulundurularak belirlenebilirse doğrudan müdahaleci ve teknoloji aktarımını çeşitli koşullara bağlayan kurullar yerine yönlendirici teşvik politikaları benimsenebilir.

Çin'in ihracatının yarısına yakını ve "yüksek teknoloji" ihracatının %70'i yabancı şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. ABD, Japonya veya Almanya'daki durum buna kesinlikle benzemez hatta çok uzaktır ve ihracat büyük oranda yerli şirketlerin üretiminden kaynaklanır. Çin'in ihracat kaleminde bu malın değerini görüyor olmamız, Çin'in bu ürüne teknolojik katkısı açısından bir bilgi yansıtmamaktadır. Örnek olarak dünyanın en yaygın tüketim teknolojisi ürünü olan iPhone gösterilebilir. Dünyadaki tüm iPhonelar Çin'de bir araya getirilmekte, ihracat değerleri Çin'in mali defterlerine kayıt edilmektedir. iPhoneda kullanılan teknolojilerin hiçbiri Çin kaynaklı değildir. İşletim sistemi ve genel tasarım, California'da Apple tarafından yapılmakta; donanımın ana parçası olan birleşik devre ve kartlar, Güney Kore'de Samsung tarafından ithal edilmekte; dokunmatik ekran ve diğer malzemelerin AR-GE çalışmaları ABD, Avrupa ve Japonya'da yürütülmekte ve Toshiba tarafından üretilmekte; kamera ve kablolu alıcı/verici gibi diğer önemli elektronik aksam Infineon şirketi tarafından Almanya'da üretilmektedir. Hatta bir araya getirme sürecinin yönetimi de bir yumuşak teknoloji sayılmaktadır ve Foxconn isimli bir Tayvanlı şirket tarafından sağlanmaktadır (Kroeber, 2017).

Diğer bir husus, ABD, Almanya, Fransa, Britanya veya Japonya gibi çoğu büyük ülkeler için derhal akla gelen birkaç şirket saymak mümkün iken kendi sektöründe dünya lideri konumunda olan bir Çinli şirket bulunmayışıdır. En çok örnek verilen şirket Huawei, dünyanın ikinci büyük telefon ağ sağlayıcısı üreticisidir ve satışlarının üçte ikisi ülke dışında gerçekleşir. Çin son yirmi yılda pek çok sanayi kolunda birtakım teknoloji atakları yapmıştır ve Çinli şirketler özellikle başka yerlerde icat edilen mal ve hizmetlerin Çin pazarında satışını arttıracak yenilik ve geliştirmelerle ülkeye adaptasyonunu sağlamak konusunda büyük bir ustalık sergilemiştir. Bu başarılı örneklerden biri, Çin'in üç internet şirketidir, Alibaba (elektronik ticaret), Tencent (oyun ve sosyal medya) ve Baidu (arama motoru). Her üç şirket de sektörün önde gelenleri tarafından, teknolojide verimli ve yenilikçi şirketler olarak tanımlanmaktadır (Kroeber, 2017).

Çin, hemen hemen tamamı Çin'de üretilen dünyanın en büyük yolcu aracı pazarlarından birine sahiptir. Ancak bunlar genelde düşük kalite, düşük fiyat ve çok az kâr ile satılır. Piyasada elde edilen kârın %80'i yabancı ortaklı şirketler tarafından sağlanır. Pazarda büyük küresel otomotiv devlerinin müşterek şirketleri ve büyük çoğunluğu KİT olan yerli üreticiler olmak üzere iki çeşit üretici vardır ve araç pazarının gelir ve kârlarının büyük kısmında bu ortaklıklar ezici bir üstünlüğe sahiptir. Çinli şirketler, çok katmanlı teknoloji gerektiren, karmaşık süreçlere tabi malların üretiminde henüz küresel piyasa standartlarında üretim yapabilecek seviyede olmadıklarından Çin'in endüstriyel ve teknolojik gücünden bahsederken otomotiv sektöründe yaşananlar akılda bulundurulmalıdır. Uluslararası şirketler, Çin'de, FMH hırsızlığı riski yüksek olan büyük üretim tesisleri bulundurmalarına rağmen bu alanlarda açık ara teknolojik üstünlüklerini korumaktadır. 1990'dan bu yana Çin'in hedefi, otomotivde üretici sayısını azaltarak, Toyota, Nissan ve Honda'nın Japonya pazarındaki baskın konumunu da örnek olarak üç adet kamuya ait otomotiv devi yaratmak olmuştur. Ancak sektörde firma sayısı aşağı yukarı sabit kalmıştır ve sektördeki firmalar kazançlarını büyük oranda yabancı ortaklı şirketlerden kazandığı için kendi markalarını da ortaya koyamamışlardır. Çin'deki otomotiv sektörünün başarı hikayesi olabilecek en iyi örnek; küçük ölçekli işletmelerin yerel yönetimlerden aldıkları destek ve akıllı yönetim ile 2010 yılında Volvo'nun otomobil birimini satın alan Geely'dir (Kroeber, 2017).

Çin, 2000 yılına göre konumunu %5 oranında artırarak bilgisayar, tablet, cep telefonu gibi küresel elektronik tüketim malları piyasasında %40 paya ulaşmıştır. Ancak hem Çin'de yapılan elektronik üretimi, büyük oranda nihai ürün montajı olduğundan kâr marjı çok düşüktür, hem de sektöre Apple'ın montajcısı olan Tayvan merkezli Foxconn gibi yabancı ortaklı şirketler hâkimdir. Üretim zincirinin en yüksek katma değerli halkaları olan dizayn ve pazarlama ile yazılım geliştirme gibi bölümleri hâlâ Apple, Intel, Samsung ve Microsoft gibi küresel devlerin kendi sıkı kontrolü altındadır ve Çin'in, bu şirketlerle rekabet edecek rakip çıkarmak için daimi çabaları başarısız olmuştur. Çin'in bugün küresel güçte bir yazılım şirketi yoktur. Ancak, kişisel bilgisayar üreticisi Lenovo, telekomünikasyon ve ağ altyapısı üreticisi Huawei ve akıllı telefon yapımcısı Xiaomi gibi özel teşebbüse ait üç tane donanım şirketi kayda değer konumdadır. Dünyanın üretim hacmi bakımından en büyük bilgisayar üreticisi olan Lenovo, 2005 yılında IBM'in efsanevi fakat o dönemde zarar eden kişisel bilgisayar bölümünü satın alarak gerçek anlamda çok-uluslu şirket kimliği kazanmıştır. Pekin ve Kuzey Carolina'da iki yönetim merkezi bulunan, IBM'den devraldığı dizayn ekibi Japonya'da çalışan ve İngilizce konuşan şirket bütün bunlara rağmen iç pazara bağımlılığını kıramamış ve diğer pek çok başarılı Çinli şirket gibi tabanda kalmıştır. Bu durumun nedeni olarak, teknoloji sektöründeki yüksek kârların bir tarafta

-Intel gibi- ana teknolojileri dizayn eden şirketler tarafından elde edildiği diğer tarafta ise ürünün tüketicilere hitap eden son dizaynı yapan ve dağıtımını sağlayan -Apple gibi- şirketlerin yüksek kârlar elde etmesi gösterilmektedir. Üretim sürecinde arada kalan diğer şirketler ise üretim ve montaj gibi işleri yaparlar ancak çok düşük kâr oranı ile çok yüksek hacimlerde çalışmak zorundadırlar (Kroeber, 2017).

SONUÇ

ABD-Çin ilişkileri, Kore Savaşı ve Kültür Devrimi'nin ilk yılları dışında kesintisiz olarak devam etmiştir. İki ülke ulusal güvenlik ve dış politika gibi birtakım konularda birbirlerinden farklı görüşlere sahip olsalar da, ticari ilişkileri sürekli devam etmiş ve karşılıklı bağımlılık içinde olmuşlardır. Çin, ABD ile arasındaki ekonomik büyüklük ve ticaret hacmi gibi unsurlardaki farkı kapatmış ve ABD ile birlikte dünya ekonomisine yön veren ülkelerin başında gelmiştir. Çin, yükselen ücretlerin, yüksek borç seviyelerinin, hızla yaşlanan nüfusun ve önemli ölçüdeki hava/su kirliliğinin zorluklarıyla uğraşmaktadır. Tüm bunlara rağmen Çin, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biridir ve yeni kapsamlı ekonomik reformlar uygulamak koşuluyla önümüzdeki yıllarda da sağlıklı bir ekonomik büyümenin devam etmesi öngörülmektedir. Önümüzdeki 5-10 yıl, Çin ve ABD arasındaki stratejik rekabet için kritik bir dönem olacaktır. İki ülke arasındaki gerilimin tırmanması kaçınılmaz olacak ve iki tarafın gelişimi de ciddi bir biçimde etkilenecektir.

Çin, ABD'nin stratejik bir rakibidir. Bir başka deyişle, Çin, sadece ekonomik ve ticari açıdan değil, Asya-Pasifik Bölgesi'nde de her açıdan küresel ölçekte bir rakiptir. ABD'nin büyüme umutlarının 2018'de daha sağlam bir zemin üzerinde durması nedeniyle rakiplerinin misilleme tedbirlerine karşı dayanıklılığı daha sağlam olmalıdır. Her ne kadar ABD tek taraflı bir ticaret savaşı içinde olsa da, Çin büyük yapısal reformları uygulamaya çalıştığı bir zamanda bir ticaret savaşını göze alabilir. İki ülke arasındaki ticaret gerilimlerinin artarak devam etmesi öngörülebilir bir gelecekte yeni normal olacaktır. Aslında burada önemli olan husus, dünyanın en ileri teknolojilerini hangi ülkenin kontrol edeceğini ve hâkim küresel güç olarak ortaya çıkacağını görme mücadelesidir. Eğer Japonya, Güney Kore ve AB gibi ABD'nin büyük ticaret ortakları güçlerini ABD ile birleştirirlerse oyun ABD lehine değişecektir. Ancak ABD, Çin ile daha ılımlı ve olumlu şekilde ilişki kurmalıdır. Bu amaçla Çin ile oturmalı ve DTÖ şartlarının ötesine geçen yeni bir ekonomik ilişki üzerinde görüşmelidir. Trump, Çin'den beklediği davranış değişikliğini görmeden baskılarını azaltmayacaktır. Aslında her iki ülkenin çıkarları birbirleriyle çelişkili olmaktan ziyade birbirini tamamlayıcı niteliktedir ve her iki ülkenin de yakın ekonomik ilişkilerini sürdürmek için çıkarları söz konusudur. Trump yönetimi, ABD-Çin ilişkisini olumlu bir yola sokamazsa mevcut gerilim, davalar ve tehditler devam edecek ve gelecekteki yönetime aktarılacak kadar uzun sürecektir.

Trump yönetimini, Made in China 2025 sektörlerini hedef alması nedeniyle ABD-Çin gerilimi, teknoloji ürünleri üzerinde sıklıkla karşımıza çıkacaktır. ABD bundan sonra Çin'in özellikle yüksek teknolojili sektörlerine kısıtlamalar yükleyecek ve teknoloji transferini daha sıkı kontrol edecektir. Ekonomik bir güç merkezi olmasına rağmen, Çin geliştirmekte olan büyümeyi kolaylaştıran ticaret ve yatırım politikalarını sürdürmek istemektedir. Sonunda, Çin ticaretin önündeki engellerin bazılarını değiştirmeyi kabul edecek ve Trump taleplerinin bir

kısmından geri çekilecek ve böylece meseleler çözülecektir. Ancak, bu yakın vadede olmayacaktır.

ABD tarafından Çin'e yönelik başlayan FMH ihlali soruşturmaları iki ülke arasındaki gerginliği her geçen gün tırmandırmaktadır. FMH'nin korunması, patent ve marka koruması açısından kuşkusuz önemlidir. Ancak burada telif hakkı ve ticari sırların ele geçirilmesi konularına hassasiyetle yaklaşılmalı ve bu konuda etkin yaptırımlar uygulanmalıdır. ABD tarafı Çin'deki FMH uygulamalarının "yetersiz" olduğunu ve bu uygulamalardan endişe duyduklarını dile getirmektedirler. Buna karşılık Çinli yetkililer FMH koruma rejimlerini önemli ölçüde geliştirdiklerini iddia ediyor, fakat ülkenin FMH ihlalleriyle etkin bir şekilde ilgilenmek için kaynakları ve karmaşık bir yasal sistemden yoksun olduğunu savunuyorlar. Ayrıca FMH ihlali, Çinli firmalar için de ciddi bir sorun teşkil ediyor. Birçok analist, Çin'in inovasyon konusunda küresel bir lider olma hedeflerinin hükümeti FMH yasalarını ve uygulamalarını güçlendirmeye teşvik edeceğini iddia etmektedir. Ancak, bazı analistler de Çin'in FMH uygulamasına ilişkin göreceli olarak zayıf kalmasının, Çin liderlerinin Çin'i sermaye-yoğun ve yüksek teknoloji ürünü üreticisi yapmak istedikleri gerçeğiyle kısmen açıklayabileceğini ve böylece FMH korsanlığına karşı hoşgörülü olduklarını öne sürmektedirler.

Çin'in kendisinin de dâhil olduğu dünya çapındaki ekonomiler, Çin'in yüksek teknoloji sektörünü bozan politikalarını sürdürmek yerine, sıkı iş ve yeniliği gerçekten ödüllendiren politikalar uygulayacağı takdirde fayda sağlayacaktır. Ne yazık ki Çin şimdiye kadar, tarım ürünleri de dahil olmak üzere, ABD ihracatında milyarlarca dolara haksız gümrük vergisi koyma tehdidiyle yanıt vermeyi seçmiştir. Bu tür önlemler, şüphesiz Amerikan işçilerine, çiftçilere ve işletmelere daha fazla zarar verecektir. Bu koşullar altında, Başkan Trump, USTR'nin (2018) raporunda belirtilen haksız fiil, politika ve uygulamaların ortadan kaldırılması için ek uygun eylemleri talep etme hakkına sahip olacaktır.

Çeşitli gelişmişlik aşamalarındaki ülkeler olanakları ve birikimleri çerçevesinde kaynaklarını yeni fikri ürünlerin geliştirilmesinin teşviki için seferber etmekte, inovasyon politikaları geliştirmekte ve etkin fikri mülkiyet koruması sağlamak için çeşitli yasal ve idari düzenlemelere girişmektedirler. Dolayısıyla, fikri mülkiyetin küresel rekabet açısından öneminin giderek arttığı günümüzde, bu durumun devam edeceği rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKLAR:

- Adams, S. (2010). Intellectual Property Rights, Investment Climate and FDI in Developing Countries. *International Business Research*, 3(3), 201-209.
- Anadolu Ajansı. (2018). ABD'nin Çin ile İmtihani: Astronomik Ticaret Açıkları. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/abdnin-cin-ile-imtihani-astronomik-ticaret-aciklari/1181956>, 22.06.2018, (erişim tarihi: 02.10.2018)
- Bessen, J. & Maskin E. (2000). Sequential Innovation, Patents, and Imitation. Massachusetts Institute of Technology, Department of Economics, Working Paper, 1, 1-33.
- Bloomberg. (2017). https://www.bloomberght.com/haberler/haber/2041617-cinden-abdnin-fikri-mulkiyet-haklari-sorusturmasina-tepki_(erişim tarihi: 08.09.2018)

- Boeing Corporation. (2017). Current Market Outlook, 2017-2036, p. 32, at http://www.boeing.com/resources/boeingdotcom/commercial/market/current-market-outlook-2017/assets/downloads/2017-cmocompressed_091917.pdf. (erişim tarihi: 11.11.2018)
- Cai, J. (2018). Trade War: Why US and China Remain So Far Apart on Intellectual Property Rights. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/2166315/trade-war-why-us-and-china-remain-so-far-apart-intellectual> (erişim tarihi: 05.10.2018)
- Co, C.Y. (2004). Do Patent Rights Regimes Matter? *Review of International Economics*, 12(3), 359373.
- Deardorff, A.V. (1992). Welfare Effects of Global Patent Protection. *Economica*, New Series, 59(233), 35-51.
- Diwan, I. & Rodrik, D. (1991). Patents, Appropriate Technology, and North-South Trade. *Journal of International Economics*, 30, 27-47.
- DTÖ (WTO) Trade Policy Review. (2016). https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s342_e.pdf. (erişim tarihi: 05.10.2018)
- Federal Reserve Bank of San Francisco. (2016). FRBSF Economic Letter, August 11, <http://www.frbsf.org/economic-research/publications/economic-letter/2011/august/us-made-in-china/> (erişim tarihi: 01.11.2018)
- Forbes Global 2000, <https://www.forbes.com/global2000/#3ae136b8335d>
- Fung Business Intelligence Global Sourcing. (2018). China-US Trade Disputes (II). <https://www.fbicgroup.com/sites/default/files/Chinese%20experts%20views%20on%20trade%20war.pdf> (erişim tarihi: 10.10.2018)
- General Motors. (2016). General Motors Announces Growth Strategy for China, http://media.gm.com/media/cn/en/gm/news.detail.html/content/Pages/news/cn/en/2016/Mar/0321_announcement.html. (erişim tarihi: 11.11.2018)
- General Motors. (2018). <https://media.gm.com/content/dam/Media/gmcom/investor/2018/feb/GM-Global-Q4-and-CYTD-2017-Sales-Chart.pdf>. (erişim tarihi: 11.11.2018)
- Gilbert, R. J. & Newbery, D. M. G. (1982). Preemptive Patenting and The Persistence of Monopoly. *The American Economic Review*, 72(3), 514-526.
- Goth, G. (2006). Global Technology Transfer Infrastructure Is Maturing, *IEEE Software*, Jul/Aug2006, 23(4), 93-96.
- Gould, D.M. & Gruben, W. C. (1996). The Role of Intellectual Pproperty Rights in Economic Growth. *Journal of Development Economics*, 48, 323-350.
- IMF World Economic Olutlook- <https://www.imf.org/en/Data>
- Kozanoğlu, H. & Gür, N. & Özden, B.A. (2015). Neoliberalizmin Gerçek Yüzü. İletişim Yayınları. 3. Baskı.
- Kroeber, A. (2017). Çin Ekonomisi-Herkesin Bilmesi Gerekenler. Çev: Mehmet Mazı, Buzdağı Yayınevi.

- Kurt, İ. (2018). Trump Yeni Colbert mi?. İktisat ve Toplum, Sayı 95, Temmuz.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, <http://www.telifhaklari.gov.tr/>
- Lanjouw, J. O. & Cockburn I.M. (2001). New Pills for Poor People? Empirical evidence after GATT. World Development, 29(2), 265-289.
- Magic, P. (2003). International Technology Transfer & Intellectual Property Rights, http://www.cs.utexas.edu/users/fussell/courses/econtech/public-finalpapers/Peter_Magic_International_IP_Rights.pdf (erişim tarihi: 05.10.2018)
- Mansfield, E. (1995). Intellectual Property Protection, Direct Investment, and Technology Transfer: Germany, Japan, and the United States. International Finance Corporation Discussion Paper, 27, 1-32.
- Medin, B. (2017). Dijitalleşen Dünyada Fikri Haklar Sorunu. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2017, 7(2), 51-68
- Mendis, P. & Wang, J. (2018). China Will Improve Its IPR Protection – But not As a Result of US pressure. <https://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/2146345/china-will-improve-its-ipr-protection-not-result-us-pressure> (erişim tarihi: 10.11.2018)
- MOFCOM. (2018). The MOFCOM Spokesman Comments on the U.S. 301 Investigation Decision. March 24, <http://english.mofcom.gov.cn/article/newsrelease/policyreleasing/201803/20180302723374.shtml>. (erişim tarihi: 07.10.2018)
- Mondal, D. & Gupta M. R. (2008). Innovation, Imitation and Intellectual Property Rights: Introducing Migration in Helpman's Model. ScienceDirect, 20, 369-394.
- Morrison, W. M. (2018). China-U.S. Trade Issues. Congressional Research Service Report, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33536.pdf> (erişim tarihi: 10.10.2018)
- Odman Boztosun, A.N. (2007). Fikri Mülkiyet ve Küresel Rekabet. TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu. REF Taslak Makale, 8, 2-14.
- Parlakayıldız, F. M. & Güvel, E.A. (2015). Fikri Mülkiyet Hakları ve Bu Hakları Korumanın Ekonomik Önemi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(4), 29-39.
- Schankerman, M. (1998). How Valuable Is Patent Protection? Estimates by Technology Field. The RAND Journal of Economics, 29(1), 77-107.
- Segerstrom, P. S., Anant T.C.A. & Dinopoulos E. (1990). A Schumpeterian Model of The Product Life Cycle. The American Economic Review, 80(5), 1077-1091.
- Semiz, Ö. (2011). Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Sözleşmesi (TRIPS): Öncesi ve Sonrası. 7(27), 509-520.
- Seyoum, B. (1996). The Impact of Intellectual Property Rights on Foreign Direct Investment. Columbia Journal of World Business, 31, 51-59.
- Taylor, M. S. (1993). TRIPS, Trade and Technology Transfer. The Canadian Journal of Economics. 26(3), 625-637.

- TÜBA, <http://www.acikders.org.tr/mod/resource/view.php?id=2643&redirect=1> (erişim tarihi: 30.09.2018)
- TÜSİAD. (2006). Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu (REF), Ulusal İnovasyon Girişimi-İnovasyon Çerçeve Raporu.
- Tüter, M. (2018). Çin Gücü: Statükoya Karşı Yeni Güç Arayışları. Kopernik Yayınları.
- U.S. Census Bureau. (2017). <https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/product/atp/2017/12/ctryatp/index.html#C>. (erişim tarihi: 01.11.2018)
- USTR. (2018). <https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/Reports/2018%20Special%20301.pdf> (erişim tarihi: 03.11.2018)
- WIPO- <https://www.wipo.int/portal/en/index.html>
- WITS- <https://wits.worldbank.org/>
- Yücekal, Y. (2003). Fikri Mülkiyet Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması - Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO). Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi. Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 8, http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-_wipo_.tr.mfa, (erişim tarihi: 01.11.2018)
- Yüksel, M. (2001). Küreselleşme Sürecinde Fikri Mülkiyet Hakları. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. 2, 557-578.
- Yüksel, M. (2008). Fikri Mülkiyet ve İletişim Yazıları. Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Kırkinci Yıl Kitaplığı.